ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УКРАЇНИ**

Виконала: студентка 6 курсу 638-мз групи
галузі знань:
28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:
281 Публічне управління та адміністрування
Чуйкова Надія Валентинівна

Керівник: доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування
Сорока Світлана Вікторівна

Рецензент: доктор історичних наук, професор
Котляр Юрій Вадимович

м. Миколаїв - 2019 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 4

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УКРАЇНИ 10

1.1. Сутність пенсійного забезпечення України 10

1.2. Нормативно-правові засади впровадження європейських стандартів у пенсійному забезпеченні України 27

Висновки до розділу 1 43

РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ 48

2.1. Пріоритетні напрямки політики Європейського Союзу в сфері пенсійного забезпечення 48

2.2. Напрями модернізації інституту пенсійної політики України на основі європейської моделі пенсійного забезпечення 58

Висновки до розділу 2 65

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ В ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УКРАЇНИ 67

3.1. Моніторинг поточного стану функціонування та розвитку надання послуг у пенсійному забезпеченні України 67

3.2. Напрямки та шляхи удосконалення державної політики України у пенсійному забезпеченні, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг 81

Висновки до розділу 3 86

ВИСНОВКИ 87

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 90

ДОДАТКИ 100

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ЕЦП – Електронний цифровий підпис

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЗУ – Закон України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КУ – Конституція України

НАБУ - Національне антикорупційне бюро

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НПФ – Недержавний Пенсійний фонд

ПФУ – Пенсійний фонд України

СБУ – Служба безпеки України

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення громадян є однією з вагоміших складових соціально-орієнтованої держави. Існування в українських громадян гарантованих пенсійних прав слід вважати вираженням рівня цивілізованості розвитку держави та її гуманної зрілості. Конституція України містить імперативні норми, що надають кожному громадянину гарантоване соціальне забезпечення, в т.ч. за віком, а також соціальні пенсії, що встановлені законом. Основний закон країни не тільки підтверджує соціальний характер держави, але й встановлює примат відповідальності легітимної влади у питаннях пенсійного забезпечення громадян.

У процесі європейської інтеграції України впровадження та дотримання європейських стандартів має велике значення, оскільки вони дають змогу реалізувати основну мету сучасної соціальної держави – забезпечити високі стандарти життя населення. Це передбачає надійний соціальний захист громадян і належне пенсійне забезпечення як один із визначальних чинників суспільного добробуту. В даному аспекті ефективність функціонування пенсійної системи та її реформування стають важливою умовою суспільного розвитку і соціальних перетворень. Це визначається орієнтирами соціального розвитку, окресленими в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році», «Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року».

Головні напрямки сучасної пенсійної політики України відповідають вимогам міжнародних стандартів та функціонують відповідно до чинного законодавства, згідно з яким основні форми соціального захисту населення –

це соціальне страхування, соціальне забезпечення і соціальна допомога. Вони становлять різні елементи та реалізуються через дію механізмів державного регулювання соціальним та пенсійним забезпеченням населення. Тому актуальним стає питання вдосконалення пенсійного забезпечення України з урахуванням його адаптації до європейських стандартів та світового досвіду з дотриманням принципу соціальної справедливості.

Метою магістерського дослідження є аналіз особливостей та механізмів впровадження європейських стандартів надання послуг у пенсійному забезпеченні України.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- визначити сутність пенсійного забезпечення України;
- проаналізувати нормативно-правові засади впровадження європейських стандартів у пенсійному забезпеченні України;
- дослідити пріоритетні напрямки політики ЄС в сфері пенсійного забезпечення;
- розглянути основні напрями модернізації інституту пенсійної політики України на основі європейської моделі пенсійного забезпечення;
- проаналізувати поточний стан функціонування та розвитку надання послуг у пенсійному забезпеченні України;
- запропонувати шляхи удосконалення державної політики України у сфері пенсійного забезпечення, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг.

Об’єкт дослідження – сфера пенсійного забезпечення України в умовах сучасних викликів.

Предмет дослідження – особливості та механізми впровадження європейських стандартів надання послуг у пенсійному забезпеченні України.

Методи дослідження. Реалізація мети та завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного поєднання загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема метод систематизації та узагальнення використовувався при розгляді нормативних документів і теоретичних

джерел; правового аналізу – в процесі визначення нормативно-правових засад впровадження європейських стандартів, порівняльного аналізу – під час дослідження зарубіжного досвіду надання послуг у сфері пенсійного забезпечення; системного та структурно-функціонального аналізу – при дослідженні поточного стану функціонування та розвитку надання послуг в пенсійному забезпеченні України.

Теоретико-методологічною основою магістерського дослідження стали фундаментальні положення теорії державного управління, дослідження українських і зарубіжних науковців та практиків щодо державного управління у сфері пенсійного забезпечення й реалізації державної пенсійної політики.

Правову базу дослідження становлять документи міжнародних організацій, Конституція України, Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти, емпіричну базу – звітні дані Державного комітету статистики України, Міністерства соціальної політики України та ПФУ, матеріали періодичних друкованих видань та Інтернет-видань.

Державна пенсійна політика є складовою соціогуманітарної політики, отже теоретичним підгрунтям роботи в першу чергу слугували праці українських вчених, як: В. Бакуменко, М. Білинська, В. Гошовська, Д. Карамишев, Е. Лібанова, Т. Лукіна, В. Мамонова, О. Палій, О. Піщуліна, А. Попок, Т. Поспєлова, А. Семенченко, В. Скуратівський, В. Трощинський та ін.

Теоретико-методологічні засади державного управління у сфері пенсійного забезпечення, його механізми, шляхи вирішення ключових питань реалізації державної пенсійної політики досліджували Н. Борецька, О. Буряченко, О. Вишневська, І. Гнибіденко, Л. Дем’яненко, Т. Дідковська, О. Коваль, М. Кравченко, Н. Луговенко, О. Макаренко, О. Новікова, М. Папієв, О. Пюро, Л. Ткаченко, В. Толуб’як, А. Федоренко, Ю. Харазішвіліта ін. Важливі аспекти формування та розвитку сучасної

пенсійної системи висвітлюються такими українськими ученими як І. Динь, Б. Зайчук, Б. Надточій, А. Нечай, В. Оверчук, В. Яценко.

Вивченню генези теорії пенсійних систем присвячені праці таких зарубіжних вчених, як П. Маріоні, Г. Мак Таггарт, П. Пестье, Р. Хинц, Э. Уайтхауз та ін. Проблеми управління пенсійною системою знаходять теоретичне обґрунтування в публікаціях міжнародних організацій: ООН, МОП, Рада Європи, Світовий банк.

Аналізом та визначенням особливостей функціонування соціальної системи в Україні, дотриманням стандартів у соціальній сфері на вітчизняному рівні крізь призму європейських соціальних стандартів займається ряд теоретиків і практиків, зокрема, Н. Баранова, І. Звєрєва, А. Капська, О. Клименко, О. Макарова, І. Новосельська, Н. Поляк, І. Рудкевич та інші науковці.

Віддаючи належне працям зазначених авторів, слід зауважити, що впровадження європейських стандартів надання послуг в пенсійному забезпеченні України відбувається і досі, тому питання управління цим процесом поки що не систематизовані і розроблені лише теоретично (та й то не в повному обсязі) і починають апробуватися, що і зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні особливостей та механізмів адаптації і функціонування європейської моделі пенсійного забезпечення в Україні. Проведений аналіз поточного стану функціонування і розвитку надання послуг в пенсійному забезпеченні України з урахуванням європейського досвіду, дав можливість зробити практичні рекомендації стосовно напрямів удосконалення державної політики України у сфері пенсійного забезпечення, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в тому, що основні положення роботи, її висновки та узагальнення можуть бути використані органами державного управління та місцевого самоврядування в

процесі здійснення пенсійної політики України, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг з урахуванням новітніх інформаційних технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, ефективних організаційних та структурних рішень, впровадження і розвиток ринкових елементів обслуговуючої інфраструктури та механізмів громадського контролю.

Апробація результатів роботи. Результати магістерського дослідження були представлені на науково-практичній конференції «Лісабонський договір - 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» 02 грудня 2019 року, м. Миколаїв.

Опис структури роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (шість підрозділів), висновки. Загальний обсяг роботи складає 106 сторінок. Список використаних джерел містить 88 найменувань, у тому числі 5 іноземною мовою. У роботі вміщено 6 рисунків. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у 2 додатках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ У ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УКРАЇНИ

1.1. Сутність пенсійного забезпечення України

Пенсійне забезпечення є найоб'ємнішою із складових соціального забезпечення громадян та виступає гарантом стабільного розвитку суспільства, адже зачепає інтереси майже всіх громадян, як працездатного, так і непрацездатного населення. Саме пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і, разом з тим, як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії.

Для того, щоб краще зрозуміти основне місце пенсійного забезпечення в соціальному захисті суспільства, необхідно проаналізувати сутність пенсійної системи та пенсійного страхування, основою яких є пенсії. Погляди науковців щодо дефініції «пенсій» були досить близькими, але мали певні відмінності.

Жоден вид соціального забезпечення не характеризується такими масштабами, як пенсія. Пенсія увійшла в побут як вид, форма або спосіб матеріального забезпечення у разі настання непрацездатності. Термін «пенсія» походить від латинського слова «pension» – платіж і означає в нашому викладі регулярні періодичні грошові виплати, призначені для компенсації громадянам заробітку (доходу), втраченого у випадках встановлених законодавством [15, с. 254].

Одним із перших, хто запропонував використовувати поняття «пенсія» в глибокому розумінні з позиції соціального захисту, був Є. І. Астрахан.

Вчений вважав, що під пенсією слід розуміти періодичні виплати, що проводяться за рахунок коштів соціального страхування з метою матеріального забезпечення робітника, службовця чи його сім'ї у зв'язку з остаточним чи тривалим вибуттям його з числа повноцінних працівників [20, с. 304].

М. Л. Захаров вважає, що пенсія є грошовим забезпеченням пенсіонерів та непрацездатних громадян, яка виплачується за рахунок суспільних фондів споживання у зв'язку з їх трудовою або іншою корисною для суспільства діяльністю в минулому, та являється основним джерелом для існування [15, с. 254]. Так, на думку вченого Б. І. Сташківа, пенсія трактується щомісячною грошовою виплатою фізичним особам зі спеціально створених для цього пенсійних фондів на умовах та в порядку, передбачених нормативними актами [19, с. 279].

Дещо по-іншому розглядає поняття «пенсія» В. А. Ачаркан. Вчений тлумачить пенсію як грошове утримання, яке виплачується особі з суспільних фондів споживання у випадках постійної або стійкої непрацездатності, або презюмованої (в зв'язку із вислугою років, за віком), чи встановленої медичним обстеженням (для визначення інвалідності); пенсія призначається громадянам за їх колишню працю або суспільно корисну діяльність і є для них постійним та основним джерелом засобів існування» [3, с. 17]. М. Д. Бойко, фахівець з пенсійного права вважає, що в сучасних умовах пенсію можна розглядати як грошову виплату, яка призначається відповідно до встановлених державою правил громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку, чи які набули спеціального стажу або яким встановлена інвалідність, які втратили годувальника та за інших обставин, передбачених законом, за рахунок коштів Пенсійного фонду, Накопичувального пенсійного фонду, Фонду страхування від нещасних випадків, недержавних пенсійних фондів, а також коштів, асигнованих на ці цілі державою із Державного бюджету [15, с. 255].

Визначення, яке дається видатним вітчизняним вченим І. Б. Загорулько, є більш виправданим і відповідає реаліям сучасного права. За його словами, пенсії мають двоякий характер: по-перше, пенсія - це грошова винагорода, яка забезпечує гідний рівень життя в пенсійному віці і еквівалентна попередньому заробітку, тобто на рівні доходу, який громадянин отримував протягом трудової діяльності. По-друге, пенсія - це своєрідний прожитковий мінімум за рахунок державного бюджету для непрацездатних громадян.

Б. Гаврилишин трактує визначення пенсії як регулярні грошові виплати, які отримують громадяни від держави й підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін. [20, с. 304].

В. Даценко також розуміє пенсію як постійні грошові виплати, які отримують особи при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, за вислугу років і особливі заслуги перед державою, що призначаються за умов сплати страхових внесків при здійсненні трудової діяльності протягом певного періоду.

На законодавчому рівні поняття «пенсія» закріплено в ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» як щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом (ст.1) [48]. Однак не зрозуміло, чому йдеться мова про «щомісячні виплати», так як існують «разові».

Також пенсія визначається як: щомісячна грошова виплата фізичним особам із спеціально створених для цього Пенсійних фондів на умовах і в порядку передбаченими чинними нормативними актами; основний, найбільш масовий вид соціального забезпечення, головне джерело засобів існування для пенсіонерів; щомісячна пенсійна виплата, що здійснюється з солідарної

системи у разі досягнення застрахованою особою пенсійного віку чи визнання її інвалідом та за умови втрати годувальника.

З наведених визначень видно, що основними характеристиками пенсій є: регулярність, систематичність, періодичність, виплати здійснюються у випадках, чітко встановлених законом, індивідуалізовані, мають зовнішнє грошове вираження. Ці ознаки визначають їх юридичну природу, а також конкретні обставини, в яких виплачуються пенсії, а іноді вказують на джерела фінансування, з яких здійснюються ці виплати.

Однак, навіть якщо всі ці визначення охоплюють основні характеристики пенсії та виражають її сутність, вони мають загальний характер і, з огляду на сучасні процеси пенсійної реформи в Україні, потребують уточнення. З огляду на це, під пенсією слід розуміти періодичну грошову виплату, яка призначається відповідно до встановлених державою правил громадянам, що досягли встановленого законом пенсійного віку чи трудового стажу встановленої тривалості довічно, або у зв'язку з їх інвалідністю чи втратою годувальника з коштів ПФУ, Фонду соціального страхування та Державного бюджету.

Зародження пенсійної системи як соціального інституту відбулося досить давно. Історія свідчить, що в Римській імперії для легіонерів була передбачена можливість їх забезпечення за віком за рахунок переданого у володіння кожному наділу захопленої в результаті війн землі. На думку Е. Гайдара, сучасна історія пенсійної системи розпочинається з XVIII-XIX ст., коли відбувся перехід від державного забезпечення окремих категорій державних службовців до механізмів пенсійного забезпечення, що охоплюють всіх громадян країни [19, с. 278]. Вчений акцентує увагу на тому факті, що наприкінці XIX-початку XX ст. у промислово розвинених країнах почався процес формування національних пенсійних систем, який ознаменував важливий етап історії людства, коли поняття «старість» перестало бути синонімом поняттю «бідність».

Досвід зарубіжних країн дозволяє стверджувати, що ринкові відносини визначають необхідність створення гарантованого соціального захисту населення, яке втратило працездатність з віком, а також у зв'язку з інвалідністю чи втратою годувальника. Основні принципи цього складного соціально-економічного процесу наступні: нестабільність у суспільстві вимагає створення певної системи, що забезпечує стабільні матеріальні гарантії людям похилого віку; диференціація доходів призводить до необхідності справедливого їх перерозподілу; інфляція - до регулювання цін; безробіття - до забезпечення тимчасової компенсації втраченого заробітку тощо [19, с. 279]. Тому пенсійна система стає важливим інструментом, який забезпечує баланс соціальних інтересів у суспільстві.

Таким чином, у першу чергу необхідно з'ясувати сутність поняття «пенсійна система». Зазвичай, для дослідження сутності пенсійної системи використовують системний та інституціональний методи. Враховуючи цей факт, є необхідність розглянути сутність кожного з них у межах загального теоретичного аналізу.

Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні, потребують системного підходу до аналізу пенсійної системи, нових підходів до наукового дослідження її функціонування та реформування. Систематизація складових пенсійної системи, її елементів та їх взаємозв'язків має фундаментальне, теоретичне та методологічне значення. Життєздатність, стійкість та фінансова стабільність пенсійної системи напряму залежать від низки факторів, а саме: якості елементів її складових, характеру їх співвідношення та взаємодії [18, с. 75]. Саме державно-управлінський підхід надає змогу системно оцінити та проаналізувати вплив комплексу зовнішніх (політичних, духовних, економічних, соціальних, демографічних), та внутрішніх (організаційних, нормативних) чинників на розвиток пенсійної системи.

Основною складовою поняття «пенсійна система» є саме «система». Етимологічний зміст поняття «система» (від. гр. systema) − це об'єднання

самостійних частин (елементів), кожна з яких обов'язково володіє хоча б однією властивістю, що забезпечує досягнення мети всієї системи.

Принципами, які об'єднують пенсійну систему в єдине ціле, є:

– єдина мета, оскільки діяльність пенсійної системи в цілому, і кожного напряму окремо підпорядковані єдиній меті - забезпеченню гідного рівня життя громадян пенсійного віку;

– єдина правова база - на всій території України діє єдина нормативно-правова база, яка регламентує права, обов'язки та відповідальність всіх суб'єктів пенсійної системи, порядок формування та використання фінансових ресурсів цієї системи, а також – контроль за ефективним її функціонуванням;

– єдина структура органів регулювання та контролю в процесі функціонування цієї системи.

Головна інтегративна роль пенсійної системи − це реалізація у повному обсязі загальнодержавних інтересів у сфері соціального захисту.

Згідно ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійна система визначається як сукупність трьох рівнів – солідарна, накопичувальна та система недержавного пенсійного забезпечення – без наведення жодних кваліфікаційних ознак [48].

Пенсійна система в кожній країні – це важлива складова соціального захисту, що у сучасному світі вважається однією з базових соціальних гарантій стабільного існування суспільства.

За своєю структурою та внутрішнім змістом, пенсійна система являється досить складним та специфічним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюється формування і використання пенсійних фондів та створюються певні умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення. Пенсійне забезпечення і пенсійна система знаходяться під впливом державної пенсійної політики [18, с. 75].

Щодо сутності пенсійної системи, досить вдало аналізує дану категорію Н. А. Волгіна, вважаючи пенсійну систему сукупністю правових, економічних і організаційних інститутів та норм, які мають за мету надання матеріального забезпечення у вигляді пенсій громадянам при досягненні ними встановленого законодавством віку, настанні інвалідності, втраті годувальника чи з інших підстав, визначених законодавством [20, с. 304].

М. Б. Ріппа вважає, пенсійну систему комплексом, що складається з економічного, соціального та правового інститутів, завдяки яким здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [20, с. 304].

На думку інших наукових фахівців, пенсійна система є основною складовою державної системи соціального захисту населення і, безумовно, відображає характерні ознаки цієї більш високої системи, яка представляє собою систему взаємопов'язаних грошових фондів, органів та установ, суб'єктів забезпечення, видів забезпечення та правових актів.

М. М. Папієва розуміє під поняттям пенсійної системи сукупність інститутів, відносин і механізмів, завдяки яким здійснюється формування пенсійних фондів та створюються належні умови для пенсійного забезпечення населення, що стало непрацездатним. Науковець включає до пенсійної системи й інституційне середовище.

У визначенні пенсійної системи, яке запропонував А. Соловйов, особливий акцент робиться на суб'єктах відносин у пенсійній системі. Так, під пенсійною системою вчений розуміє сукупність правових, організаційно-управлінських та фінансово - економічних відносин між найманими працівниками та приватними підприємцями, іншими категоріями громадян, діяльність котрих спрямована на отримання прибутку (або матеріальної вигоди) з однієї сторони, працедавців і з другої, а також всіх інших категорій громадян, які не беруть участь у господарській діяльності, та держави – з третьої.

Існують інші визначення поняття пенсійної системи. Зокрема,

Ф. Харлашин вважає, що термін «пенсійна система» означає сукупність правових і фінансових відносин, а також – організаційних заходів, метою яких є зниження рівня бідності, матеріальне забезпечення громадян у випадку втрати постійного доходу внаслідок втрати працездатності при досягненні похилого віку, а також − в інших, визначених законом, випадках [79, с. 75].

В. Толуб'як пенсійну систему розглядає, як механізм забезпечення гарантованого та стабільного рівня життя людей похилого віку та осіб, які втратили працездатність. Основна діяльність цієї системи здійснюється за допомогою державних механізмів регулювання.

О. Линдюк визначає пенсійну систему як комплексну систему, яка охоплює пенсійне страхування та пенсійне забезпечення з метою забезпечення осіб похилого віку адекватним, реальним, сталим та надійним доходом при настанні певного виду соціального ризику [28, с. 293].

Проведений аналіз існуючих підходів до визначення пенсійної системи дозволяє дійти висновку, що більшість авторів цілком справедливо вважають її сукупністю певних елементів, але самі елементи трактують по-різному: відносини, механізми, інструменти, інститути, правила, принципи, настанови, об'єднання, інші суб'єкти.

На підставі вищенаведених наукових визначень поняття «пенсія», «пенсійна система», зокрема, Є. Астрахана, М. Бойка, Н. Волгіна, І. Загорулька, М. Ріппи, Б. Сташківа, та інших науковців, можна запропонувати універсальне визначення пенсійної системи, як складного інституту, який поєднує комплекс наявних у державі правових, економічних, соціальних та організаційних інститутів, маючи на меті надання громадянам похилого віку пенсій як матеріального забезпечення [20, с. 305].

Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «пенсійна система», запропоную таке визначення цього поняття: пенсійна система - це сукупність правових, організаційних та фінансово-економічних інститутів і норм, а також – спеціалізованих організаційних структур, метою яких є

надання визначеним законом категоріям непрацюючим громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії, а також зниження рівня бідності внаслідок позитивних впливів на такі соціальні ризики, як досягнення похилого віку, настання інвалідності, втрата годувальника.

Пенсійне страхування відноситься до основних інститутів соціального захисту осіб, які втратили працездатність, адже воно виступає однією з основних форм соціального захисту, в основу якого покладено страховий метод, а саме сплата обов'язкових платежів підприємцями та найманими працівниками, які які працюють на умовах трудового договору, і використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян.

Проблеми державного регулювання системи пенсійного страхування привернули увагу багатьох українських дослідників: В. Воротіна, П. Гамана, Л. Дідівської, В. Мартиненка та ін. Провідне місце у теоретичному дискурсі з даної проблематики займають роботи таких науковців, як: В. Грушко, Е. Лібанова, Б. Надточій, В. Максимчук та ін. Цій темі присвячене дисертаційне дослідження Н. Тополенко, яка визначає сутність державного регулювання пенсійного страхування в контексті соціальної політики держави та захисту соціальних інтересів населення [15, с. 253]. Вона пропонує розуміти пенсійне страхування як це комплекс загальнодержавних заходів з розвитку системи соціального захисту на принципах солідарності, субсидування та накопичення коштів у державних фондах для гарантованих виплат у випадках часткової та повної втрати непрацездатності громадян, а пенсійне забезпечення, в свою чергу, як комплекс загальнодержавних заходів, спрямованих на формування за принципами обов’язкового та добровільного накопичення спеціальних пенсійних фондів, кошти яких спрямовуються на фінансове забезпечення учасників цих фондів у разі настання відповідних випадків.

Поняття «страхування» давно використовується в практиці реалізації соціальної безпеки країни. На думку Т. Галеєвої, пенсійне страхування є

різновидом страхування життя, при якому застрахована особа сплачує пенсійний внесок, а страховик бере на себе зобов’язання виплачувати страхувальнику пенсію, ануїтет або пенсійну ренту.

У свою чергу, О. Кириленко та Б. Малиняк вважають, що сутність пенсійного страхування полягає в перерозподілі ризику виникнення страхового випадку між застрахованими і роботодавцями з одного боку, з іншого між поколіннями застрахованих і роботодавців.

Пенсійне страхування здійснюється з метою формування джерел фінансування пенсій. Пенсійне страхування працівника - економічний метод відтворення робочої сили при настанні відповідного для такого страхування випадку. Тому, пенсійні виплати - це виплати не понад, а замість оплати праці. У зв’язку з цим, обсяг пенсійних виплат повинен бути пов’язаним із процесом відтворення робочої сили відповідно до її вартості, забезпечувати соціально - прийнятний рівень життя пенсіонера, а не орієнтуватися тільки на його фізіологічне виживання.

Пенсійна система, створювана на засадах страхування, залежить від багатьох показників соціально - економічного розвитку: від стану ринку праці, рівня і динаміки заробітної плати, дієвості соціальної, податкової, банківської, цінової таінших складових політики держави.

У статті 1 Основ законодавства України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» від 14 січня 1998 року № 23 зазначено, що «соціальне страхування» – є системою прав, гарантій та обов'язків, яка гарантує надання соціального захисту, а саме матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, часткової, тимчасової чи повної втрати працездатності, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також втрати годувальника та в інших випадках, зазначених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [38].

І. Сирота, аналізуючи сутність пенсійного страхування, наголошує на

враховуванні певних моментів щодо змісту пенсійного страхування, а саме: не можна пов’язувати призначення пенсії лише з настанням постійної або стійкої непрацездатності громадян, адже деякі види пенсій призначаються незалежно від стану індивідуальної працездатності громадян, що звертаються за їх призначенням, а іноді і без урахування їх віку; пенсії не є винагородою за попередню трудову діяльність; навіть не дивлячись на те, що природа пенсій визначається обов’язком суспільства утримувати своїх громадян втративших здатність до праці, пенсії в умовах ринку соціальних послуг поступово втрачають аліментарний характер [66, с. 75].

Цікаве визначення пенсійного страхування наводить вчений С. Юрій, вважаючи його системою заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби та втрати працездатності; в той час, пенсійне страхування являється одним з найважливіших основних форм соціального захисту начелення, сутністю якої є страховий метод, тобто внесення в особливі фонди обов’язкових платежів суб’єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів господарської діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, і використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян [20, с. 305].

Професор В. В. Фещенко інтерпретує пенсійне страхування як вид індивідуального страхування, за яким страхувальник одноразово або періодично сплачує страховий внесок, а страховик, в свою чергу, бере на себе зобов’язання періодично виплачувати застраховану пенсію протягом обумовленого строку або довічно [20, с. 305].

Підсумовуючи вищенаведені визначення поняття «пенсійне страхування», на мій погляд, можна відслідкувати таку його типову характеристику: по-перше, розмір пенсії визначається індивідуально, враховуючи страховий стаж та розмір заробітнох плати особи, якщо даний вид пенсії це передбачає; по-друге це регулярні грошові виплати, кошти на які виділяються із спеціальних фондів; по-третє, пенсії призначаються з настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу, із настанням

інвалідності чи втратою годувальника. Таким чином, основними завданнями системи пенсійного страхування є:

- створити та забезпечити ефективне функціонування страхових компаній;
- акумулювати в страхових фондах необхідні фінансові ресурси через цільові платежі страхувальників;
- забезпечити цільове використання та розподіл коштів страхових фондів;
- врегулювати відносини між учасниками страхової системи.

Розглянемо поняття «пенсійне забезпечення», яке трактується дослідниками як базова та одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства та безпосередньо стосується всіх верств.

Пенсійне забезпечення - це процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов’язаний із його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці і т.д. Крім того, слід враховувати, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь, що відрізняються рівнем доходів і розвитку [20, с. 305].

Трактування дослідниками поняття «пенсійне забезпечення» наведено у Таблиці 1.1. На основі аналізу поданих трактувань можна зробити висновок, що пенсійне забезпечення - це державна система правових, економічних та організаційно-адміністративних заходів щодо захисту громадян внаслідок досягнення похилого віку, настання інвалідності або втрати годувальника. Саме за його допомогою забезпечуються (а не встановлюються) умови нарахування та виплати пенсій, беручи до уваги зроблені у період трудової діяльності обов’язкові чи добровільні пенсійні внески.

Інакше кажучи, пенсійне забезпечення це форма матеріального забезпечення громадян державою чи іншими суб’єктами господарювання у встановлених законом випадках. Підставами для пенсійного забезпечення є: досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, а для непрацездатних членів сім’ї годувальника - його смерть; для пенсійного забезпечення

окремих категорій працівників - тривале виконання певної професійної діяльності. Здійснюючи аналіз процесу пенсійного забезпечення, основна увага акцентується на проблемі його розподілу. Зокрема, В. Лопаков у своїх дослідженнях виділив два напрямки, а саме:

- пенсійне забезпечення формується на трудовій основі, а обсяги та умови пенсій повністю є залежними від заробітної плати працівника;

- пенсійне забезпечення будується на потребах непрацездатних громадян країни.

Також В. Лопаков наголошує на подвійності характеру пенсійного забезпечення, яка полягає в тому, що поряд із розподілом, залежно від обсягу та якості праці в минулому, відбувається також розподіл відповідно до потреб громадян, а пенсійне забезпечення містить в собі характер розподілу за витратами у процесі трудової діяльності у минулому.

Враховуючи вищенаведене можна констатувати, що існують відмінності між пенсією та іншими виплатами соціального характеру:

– пенсія встановлюються при настанні ситуацій, що дають право на неї (встановлення інвалідності, втрата годувальника тощо);

– пенсія визначається, враховуючи обсяг та характер трудового внеску працівника;

– пенсія встановлюється тільки в грошовій формі, як частина відкладеної заробітної плати, і виплачується конкретному громадянину;

– пенсія призначається довічно та переглядається тоді, коли надаються додаткові відомості про участь пенсіонера у трудовій діяльності.

Досліджуючи питання пенсійного забезпечення О. Данилюк зазначає, що сутність пенсійного забезпечення проявляється в різних аспектах: правовому, соціальному, економічному і фінансовому [14, с. 258]. Із правової точки зору, пенсійне забезпечення є сукупністю законодавчих і підзаконних актів, які регулюють пенсійні відносини. Соціальна сутність пенсійного забезпечення полягає у створенні системи захисту непрацездатної частини населення від соціальних ризиків (втрата працездатності з віком,

інвалідності, втрати годувальника тощо). В економічному контексті пенсійне забезпечення визначається як частина національного доходу, що використовується з метою утримання непрацездатного населення у разі настання вказаних вище страхових випадків. Фінансова складова пенсійного забезпечення полягає у формуванні відповідних державних і недержавних пенсійних фондів.

Досліджуючи вказану проблематику Т. Дідковська пропонує пенсійне забезпечення розглядати у широкому та вузькому розумінні. Пенсійне забезпечення у широкому розумінні розглядається нею як сукупність грошових відносин, спрямованих на формування та використання фінансових ресурсів соціального призначення та частини коштів бюджетів різних рівнів бюджетної системи на відшкодування втрат у доходах громадян, які досягли непрацездатного віку, отримали інвалідність або у зв'язку з втратою годувальника. Пенсійне забезпечення громадян у вузькому значенні є однією з форм пенсійного забезпечення вцілому, яке здійснюється за рахунок бюджетних коштів всім громадянам, які потребують допомоги, при отриманні статусу інваліду тощо [15, с. 254].

Важливими завданнями пенсійного забезпечення є зменшення індикативних показників бідності в країні, зменшення економічної нерівності внаслідок диференціації доходів працюючого та непрацюючого населення, зменшення та компенсація впливу економічних і демографічних ризиків, притаманних будь-якому суспільству. При цьому, пенсійне забезпечення осіб похилого віку як форма матеріального забезпечення державою чи іншими суб'єктами пенсійної системи є складовою реалізації конкретних моделей соціального захисту населення в цілому, і його реформування має обмеження, пов'язані з інституціональною основою політичної та економічної систем, рівнем загострення соціальних проблем і механізмами їх вирішення.

Пенсійне забезпечення виконує дві основні функції, які характеризують його загальні риси: розподільну та відтворювальну. У процесі реалізації цих

функцій необхідно погоджувати економічні інтереси працездатних членів суспільства, які створюють матеріальні блага, і непрацездатних. Крім цього, пенсійне забезпечення реалізує свої внутрішні, специфічні функції. До них належать: розрахунок тривалості трудового стажу працівника; облік і розподіл накопичувальних пенсійних внесків; оформлення виплати пенсій; зберігання та доставка грошових коштів тощо.

Виходячи з такого трактування функції пенсійного забезпечення, держава будує свою політику та ухвалює законодавчі акти, які об'єктивно можуть регулювати соціальну систему в цілому, і пенсійну − зокрема, з метою забезпечення економічної стабільності в державі.

Інша особливість пенсійного забезпечення громадян – його вплив на процес відтворення робочої сили. Відбувається абсолютно природний соціальний процес: покоління працівників, які досягли пенсійного віку, змінює наступне покоління молодих працівників, які володіють сучасними знаннями, навичками та професійними якостями [34, с. 104].

Якщо система пенсійного забезпечення ефективна, дієва, то стимулюється процес зміни поколінь. Якщо ж пенсійна система перенасичена проблемами, то цей процес проходить повільно, болісно. Тому в процесі розширеного відтворення робочої сили пенсійне забезпечення функціонує як реальна суспільна потреба. Його економічна та матеріальна база постійно поновлюється за рахунок зростання трудового потенціалу суспільства, що збільшує можливості суспільства розширити умови задоволення матеріальних потреб непрацездатного населення.

Отже, пенсійне забезпечення є комплексом законодавчих, економічних, соціальних і морально-психологічних гарантій особам похилого віку, завдяки яким створюються рівні умови для усіх членів суспільства, що забезпечують соціально прийнятну якість їх життя. З одного боку, пенсійне забезпечення є функціональною системою (система напрямків діяльності), з іншого – інституціональною (система інститутів, що її забезпечують).

Пенсійна система відіграє важливу роль у системі КУ України правом

на отримання рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Важливість пенсійного забезпечення полягає в соціальній, економічній і моральній відповідальності держави перед громадянами, що закінчили трудову діяльність у зв'язку зі своїм віком [24].

Формування фінансових ресурсів пенсійної системи залежить від параметрів пенсійного страхування відповідного рівня, здатності гармонійно функціонувати у нестабільному соціально-економічному середовищі, а також адекватно реагувати на сучасні кризові явища [34, с. 105].

В основі пенсійного забезпечення в Україні лежить трирівнева система, характеристика основних складових якої наведена у табл. 1.2

Таблиця 1.2

Характеристика трирівневої системи пенсійного забезпечення України

Рівень	Вид	Джерело коштів	Функції
Перший рівень (солідарний)	Державна система пенсійного забезпечення (універсальні, соціальні пенсії, що виплачуються нинішнім пенсіонерам)	Обов'язкові відрахування роботодавців та застрахованих осіб	Переважно відтворювальна (соціальна) функція
Другий рівень (накопичувальний)	Державна система пенсійного забезпечення на основі накопичувальних вкладів на персональних рахунках	Частина від обов'язкових відрахувань роботодавців та застрахованих осіб	Переважно стимулююча (економічна) функція
Третій рівень (накопичувальний)	Накопичувальні вклади в недержавних пенсійних фондах на добровільних засадах до недержавних пенсійних фондів	Поєднання відтворювальної (через вплив на економіку) та стимулюючої функцій	Добровільні додаткові відрахування роботодавців та (або) працівників

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні – систему накопичувального пенсійного забезпечення [64, с. 55].

Подібна пенсійна система характерна не тільки для Україні, вона існує в Швеції, Німеччині, Австрії, Італії, Франції.

В основі цих пенсійних систем лежить:

1. Державне соціальне і пенсійне забезпечення.

2. Корпоративні соціальні й пенсійні програми.

3. Приватне страхування життя та пенсій [42, с. 21].

В Україні, як і в багатьох країнах, пенсійна система ґрунтується на принципі солідарності поколінь, коли пенсії нинішнім пенсіонерам формуються за рахунок відрахувань із заробітної плати працюючих громадян. Ще у 2004 році урядом нашої держави було зроблено спробу перейти від солідарної пенсійної системи до солідарно-накопичувальної, але цей намір досі так і не вдалось втілити у життя.

Перший рівень, так звана солідарна система, історично передбачає, що молодше покоління утримує старше. В Україні станом на початок 2017 року на 1 пенсіонера приходилося 2-3 особи працездатного населення, на сьогоднішній день, на кожного пенсіонера приходиться 1,4 працюючих, а за прогнозами до 2050 р. на 1 пенсіонера буде приходитись лише 1,3 працюючих. В більшості розвинених країнах на одного пенсіонера приходиться чотири – п’ять осіб працездатного населення. Та демографічні прогнози показують що до 2025 року на одного пенсіонера в Європі буде 2,5, а в США – 3,5 особи працездатного населення. Надання пенсійного захисту населенню у сучасному світі стає однією з важливих проблем, які визначають рівень та якість життя. Розмір трудової пенсії повинен не тільки компенсувати певну частину втраченого заробітку, але забезпечувати такий споживчий бюджет пенсіонера, який не має бути нижчим за мінімальний. Сьогодні загальноприйнятим у розвинених країнах (ЄС, США) вважається такий розмір компенсації втраченого заробітку, який не може бути нижчим 40% середнього заробітку застрахованої особи, а мінімальний бюджет пенсіонера повинен складати 2,5-3 прожиткового мінімуму, встановленого у державі [61, с. 61].

1.2. Нормативно-правові засади впровадження європейських стандартів у пенсійному забезпеченні України

У процесі європейської інтеграції України впровадження та дотримання європейських соціальних стандартів має надзвичайне значення, оскільки ці стандарти надають змогу реалізувати надважливу мету сучасної соціальної держави – забезпечити високі стандарти життя населення.

Аналізом та визначенням особливостей функціонування соціальної системи в Україні, дотриманням стандартів у соціальній сфері на вітчизняному рівні крізь призму європейських соціальних стандартів займається ряд теоретиків та практиків, зокрема, Н. Баранова, І. Звєрєва, А. Капська, О. Клименко, О. Макарова, І. Новосельська, Н. Поляк, І. Рудкевич та інші науковці.

Сучасна українська пенсійна система знаходиться у стані тривалого реформування. Українська пенсійна система не лише зберігає основні елементи радянської пенсійної традиції, але й еклектично поєднує страхові механізми пенсійного забезпечення. Право на пенсійне забезпечення мають усі громадяни країни, проте форма та розмір цього забезпечення принципово різняться для різних соціальних і демографічних категорій населення. незважаючи на те, що до сьогодні було здійснено низку важливих для подальшого розвитку пенсійної системи перетворень, пенсійна реформа, що була започаткована ще у 2003 році, далеко не завершена: пенсія не убезпечує від бідності; система залишається соціально несправедливою; не відбулося детінізації заробітків і доходів загалом; ПФУ не може обійтися без дотацій з боку бюджету тощо [1, с. 199]. Вадою пенсійної реформи в Україні є її екстенсивний розвиток, не всі законодавчі норми різних законів узгоджуються між собою, або виявляються непродуманими механізмами реалізації тих чи інших нововведень, що часто залишає «добрі наміри» на папері. Усунути існуючі вади пенсійної системи покликаний останній за часом (3 жовтня 2017 р.) ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо підвищення пенсій».

У ст. 1 ЗУ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» соціальні стандарти визначено як встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.» [47].

Соціальні стандарти є бажаним показником рівня життя громадян кожної країни в кожний період її розвитку. Саме успішна реалізація соціально-економічної політики високорозвиненими країнами, стала причиною появи соціальних стандартів. Для можливості передачі даного досвіду країнам, що на сьогодні розвиваються і прагнуть втілити в життя свої економічні системи, було визначено перелік індикаторів та стандартів, які висвітлюють ефективність реалізації даної соціальної політики та рівень життя населення в цих країнах.

З початку 60-х років минулого століття здійснено перші спроби об’єднання соціальних стандартів Незважаючи на те, що існують певні відмінності в національних моделях європейських країн. Вони знайшли відображення в Європейській соціальній хартії 1961 року, нову редакцію якої в 1996 році ратифікували 15 європейських країн. При цьому можна виокремити два основні завдання, реалізації яких служать європейські соціальні стандарти:

- стандартизація соціальних прав громадян країн-членів ЄС;

- розробка соціальних стандартів рівня життя населення з метою забезпечення соціальної стабільності в суспільстві та зниження соціальної напруженості [17].

Європейські стандарти – є нормами, які прийняті за основу інституціями ЄС та застосовуються в практиці країн ЄС.

Соціальне забезпечення за стандартами Ради Європи і ЄС включає окрім соціального забезпечення й інші форми соціального захисту, а саме державну соціальну допомогу та захист окремих категорій населення.

Підписавши угоду про асоціацію з ЄС, Україна задекларувала непохитність власної нації щодо інтеграції в європейський економічний простір. Невід'ємною складовою такої інтеграції є приведення у відповідність зі стандартами ЄС системи соціального забезпечення вцілому, та системи пенсійного забезпечення як її складової.

З цією метою в Україні поступово створюється відповідне правове поле. Згідно зі ст. 92 КУ, основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення визначаються виключно ЗУ [24]. На сьогодні в Україні налічується понад 30 законодавчих актів, які регулюють пенсійне забезпечення. Головними серед них є:

- Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР, що визначають принципи та загальні правові, організаційні та фінансові засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.
- ЗУ «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788-XII є основоположним актом у сфері пенсійного забезпечення, та гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів ПФУ через надання трудових і соціальних пенсій [55].

Даний закон визначає порядок призначення та виплату пенсій громадянам України. Іноземні громадяни, які проживають на території Україні, мають право отримувати пенсію на рівні з громадянами України на умовах, передбачених міждержавними угодами.

В соціальному забезпеченні нашої країни, даний закон займає одне з провідних місць, адже регулює питання призначення, перерахунку та виплати пенсій громадянам. Законом встановлені види пенсій, на які мають право особи, а саме трудові пенсії, до яких входять пенсій за віком, пенсії по інвалідності, за вислугу років та вразі втрати годувальника, а також соціальні

пенсії, на які можуть претендувати особи, не маючи необхідного мінімального страхового стажу для призначення трудових пенсій [55].

Також важливим моментом є право особи на вибір пенсії за власним бажанням, якщо вона має право на одночасне призначення різних видів пенсій, винятком є лише пенсії інвалідам внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, які були набуті при захисті Батьківщини чи при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, що пов'язане з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку.

Пенсійне забезпечення здійснюється органами ПФУ. За призначенням пенсії, особи мають право звертатися у будь-який час після виникнення підстав для її отримання.

Даний закон регулює виплату пенсій, що здійснюються за рахунок коштів ПФУ, який є самостійною фінансово-банківською системою, що не входить до складу державного бюджету України [44, с. 202].

Також важливим є те, що закон регламентує питання відрахування коштів підприємствами та організаціїями, а також іншими суб'єктами, які використовують працю громадян за угодами цивільно-правового характеру на заходи соціального страхування за тарифами, диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, тяжкості робіт та стану інших умов праці, страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів державного бюджету України. Адже завдяки цим коштам формується ПФУ.

На мою думку, досить важливим є момент відповідальності пенсіонерів та юридичних осіб за порушення вимог цього Закону, адже великий відсоток порушень відбувається з вини осіб, які отримують пенсійні виплати, інколи навіть всупереч закону.

В Україні, з березня 2018 року пенсії оподаткуванню не підлягають. Таке рішення було прийнято Конституційним Судом України від 27.02.2018 № 1-р/2018, припинивши утримання податку на доходи фізичних осіб та військового збору з пенсій, а також оподаткування пенсії у розмірі 15% для

працюючих пенсіонерів. Такий крок має зацікавити осіб пенсійного віку продовжувати працювати та отримувати пенсійні виплати, що добре відобразиться на економіці нашої країни.

ЗУ «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV визначає правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні та регулює правовідносини, пов’язані з цим видом діяльності [52].

Даний закон розкриває суть недержавного пенсійного забезпечення, яке ґрунтується на засадах добровільної участі юридичних та фізичних осіб, окрім випадків, що передбачені законами, у формуванні пенсійних накопичень, що мають на меті отримання додаткових грошових виплат до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та є складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення в нашій країні.

В законі зазначений перелік суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, умови створення НПФ, види пенсійних фондів, а саме відкриті, корпоративні та професійні, і що дуже важливо, заборонено отримання прибутку та розподілу його між засновниками фонду задля власного збагачення [39, с. 62.

Відповідно до закону, недержавне пенсійне забезпечення здійснюється пенсійними фондами, страховими організаціями та банківськими установами.

Учасниками НПФ можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Участь фізичних осіб є добровільною та не заборонено бути учасником кількох пенсійних фондів. Грошові виплати можуть здійснюватися учаснику фонду чи навіть його спадкоємцю. Вкладником фонду є особа, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника фонду.

НПФ здійснює виплати одноразові чи на визначений строк. Розміри виплат розраховуються в залежності пенсійних коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку учасника фонду, тривалості виплати та формули розрахунку величини пенсії на визначений строк.

В законі детально висвітлено питання пенсійного контракту та нюанси

його дострокового припинення.

Також законом передбачені аудиторські перевірки діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, які є плановими і проводяться не рідше ніж один раз на рік, результати яких повинні бути опубліковані згідно порядку даного закоку [39, с. 62].

Наявність даного закону надає можливість громадянам самостійно впливати на розмір пенсії, яку вони отримають при досягненні пенсійного віку, отримати в майбутньому стабільний матеріальний стан. Але є і мінуси, адже більшість жителів України через власний досвід та дефіцит інформації щодо недержавного пенсійного забезпечення з сумнівом відносяться до НПФ, а довготривалий період вкладу лише посилює недовіру до установ фінансового сектору, нестабільна економіка не гарантує цілісність вкладів громадян. Відсутність коштів та заощаджень у населення також стримує від участі в НПФ. Тому, беручи до уваги ці фактори, необхідно проводити роз'яснювальну роботу з населенням, та формувати довіру громадян до НПФ, підвищувати зацікавленість та заохочувати учасників фондів, а державі на томість, забезпечити гарантії вкладам громадян.

- ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року №1058-IV має надважливе значення в законодавстві України, адже регулює питання призначення, перерахунку та виплати пенсій, встановлює право громадян на отримання пенсійних виплат з урахуванням віку для чоловіків та жінок, наявності страхового стажу та заробітної плати, участь іноземців та осіб без громадянства в системі пенсійного забезпечення [48].

Відповідно до закону, пенсійне забезпечення в Україні складається з трьох рівнів, а саме солідарної та накопичувальної системи, які становлять загальнообов'язковє державнє пенсійнє страхування, та системи недержавного пенсійного забезпечення [21, с. 59].

Саме другий та третій рівні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення в Україні.

Важливість даного закону також проявляється у визначенні та регулюванні саме порядку нарахування та сплати страхових внесків, адже офіційне працевлаштування є соціальною гарантією в майбутньому кожному громадянину, підтвердження стажу та заробітної плати, які є необхідними для призначення пенсії та благополучної старості.

Законодавча база надає право громадянам бути учасниками в різних рівнях системи пенсійного забезпечення одночасно, що дає змогу накопичувати та отримувати більш високі пенсійні вилати, піклуватися про розмір власної пенсії заздалегідь.

Але, на жаль, на сьогоднішній день, солідарна система не взмозі забезпечити достойний рівень пенсії нашим громадянам і однією з головних причин цього є старіння населення і як результат постійне збільшення пенсіонерів та зменшення кількості працюючого населення. Щомісячне відрахування із заробітної плати 22% у вигляді єдиного соціального внеску, що сплачує працююче населення, відразу ж перерозподіляється та виплачується нинішнім пенсіонерам. Очевидно, що цих коштів не вистачає для покриття виплат пенсіонерам і тому щороку з держбюджету для покриття дефіциту ПФУ виділяються значні додаткові суми, що негативно сказується на економіці нашої країни [31, с. 269].

Накопичувальна пенсійна система, на разі не введена в дію, хоча планується її реалізація з 2020 року, вчетверте. Значною перевагою цієї системи є успадкування накопичених заощаджень, адже її суть полягає в обов’язкових внесках учасників даної системи, а це громадяни віком від 18 до 35 років, та осіб старше 35 років на добровільних умовах. Передбачено поступове зростання ставки з 2% до 7%. Якщо накопичувальна пенсійна система буде втілена в життя, це покращить економічне становище кожного громадянина та країни вцілому, адже вкладені кошти будуть інвестуватися в економіку України з метою отримання інвестиційного доходу [62, с. 88].

Наразі, в Україні працює два з трьох рівнів пенсійної системи.

- ЗУ «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування

пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668 -VI визначає перелік дій та заходів задля подальшого успішного реформування пенсійної системи. Даний закон має на меті проаналізувати, виправити недоліки та збалансувати солідарну систему нашої країни, задля ефективного впровадження багаторівневої пенсійної системи.

- ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII вносить зміни до 27 ЗУ, уточнюючи умови подальшого функціонування пенсійної системи [46].

Досліджуючи проблематику пенсійного забезпечення, стає очевидним, що пенсійна система, створена за роки радянської влади, стала єдиною у світі всеосяжною системою пенсійного забезпечення, заснованою на трудовому принципі – пенсійне забезпечення фінансувалося з двох джерел: державного бюджету та відрахувань підприємств. Усі солідарні обов'язки громадян були зведені до обов'язкової трудової діяльності, у результаті чого кілька поколінь прожило з урахуванням принципів повного утримання. Сьогодні цей соціальний чинник гальмує пенсійну реформу. Фінансування пенсійного забезпечення в солідарній моделі здійснювалося, переважно, за рахунок страхових внесків підприємців і працівників.

Сьогодні в Україні обов'язкове державне пенсійне забезпечення не здатне гарантувати високий рівень пенсій, причиною цього є, перш за все, несприятлива демографічна ситуація. Для нашої країни проблема старіння населення і, відповідно, підвищення демографічного навантаження є однією з найбільших проблем. Процес старіння української нації характеризується стрімким зростанням кількості людей, яким виповнилося більше 60 років.

Незважаючи на існуючі ставки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування, забезпечити достойний рівень пенсій більшості громадян неможливо, оскільки приблизно 40% населення їх не сплачує ,через отримання тіньових доходів [55]. Неспроможність солідарної пенсійної системи виконувати першочергові завдання пояснюється низкою причин, зокрема:

– негативні зміни у демографічній структурі населення, пов’язані з процесом старіння: збільшення питомої ваги осіб похилого віку щодо активного працездатного населення (потенційних платників страхових внесків), а також низький рівень народжуваності, що свідчить про тенденцію зменшення працездатного населення і в майбутньому;

– зростання безробіття, зниження рівня доходів найманих працівників, що призводить до неможливості збору внесків і забезпечення пенсіонерів достойним рівнем пенсійних виплат;

– формування тіньових фондів оплати праці внаслідок небажання, ухилення від сплати єдиного соціального внеску, що призводить до зменшення дохідної частини бюджету Пенсійного фонду;

– безсистемне збільшення пенсійних виплат незалежно від показників економічного розвитку країни.

Довгий час структурні реформи в національній пенсійній системі пов’язувалися із запровадженням другого рівня – накопичувального загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. Меморандум про економічну та фінансову політику, підписаний 1 вересня 2016 року керівництвом України, містить запевнення, що Україна утримається від запровадження другого рівня пенсійної системи. Рішучість вимог МВФ з цього питання пояснюється якраз тим, що другий рівень не зменшує державні пенсійні видатки, а навпаки передбачає їх постійне зростання через накопичення боргових зобов’язань (для бюджету Пенсійного фонду України характерний зростаючий дефіцит, який покривається за рахунок коштів Державного бюджету України) [5].

Одним зі способів збалансування бюджету ПФУ є підвищення пенсійного віку, який є одним з найнижчих серед країн Європи та США (табл. 1.3), але через низьку тривалість життя застосування такого способу призведе до того, що значна кількість населення, особливо чоловіків, не будуть доживати до пенсійного віку [32, с. 123]. Крім того, з 2015 до 2021 року в Україні вже відбувається поступове підвищення пенсійного віку

жінок з 55 до 60 років кожні пів року на пів року відповідно до п. 1 ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [48].

Таблиця 1.3

Пенсійний вік у різних країнах світу [9]

Країни	Офіційний вік виходу на пенсію	
	Чоловіки	Жінки
Велика Британія	65	65
Данія	67	67
Німеччина	65	65
Польща	65	60
Росія	60	55
США	67	67
Україна	60	60*
Фінляндія	63	63
Франція	62	62
Чилі	65	60
Японія	65	65

*відповідно до ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» жінки, які народилися з 1 жовтня 1959 року по 31 березня 1960 року можуть вийти на пенсію у віці 58 років і 6 місяців за наявності відповідного страхового стажу.

У 2017 році ВРУ ухвалила законопроект № 6614 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [46].

З 1 жовтня 2017 року мінімальна пенсія встановлена на рівні 1452 грн., а для інвалідів із дитинства, дітей-інвалідів, пенсіонерів, які не мають повного стажу, розмір пенсії збільшили на 45%, до 1373 грн.

На перехідний період 2017-2019 років застосовуватимуться такі правила призначення пенсії за віком: у 2017 році з застосуванням рівня середньої зарплати за 2014-2016 роки, у розмірі 3764,4 гривні та величини оцінки одного року стажу – 1,35%; у 2018 році – з застосуванням рівня середньої зарплати за 2016-2018 роки та вартості одного року стажу – 1%. З 1 січня 2018 року збільшився необхідний страховий стаж, який дає право на призначення пенсії і становить 25 років. Та з кожним роком буде збільшуватися на 1 рік [66, с. 75].

Право на достроковий вихід на пенсію збережено для матерів, які

виховали п'ять і більше дітей або інвалідів з дитинства, але при досягненні 50-ти річного віку та наявності 15 років страхового стажу.

Військовослужбовці – учасники бойових дій мають право виходу на пенсію у 55 років, маючи страховий стаж 25 років у чоловіків та 20 років у жінок.

Даний законопроект скасовує право на пенсію за вислугу років для працівників освіти, медицини та соціальних працівників. Також скасовано спеціальні пенсії для держслужбовців, науковців, суддів, народних депутатів, дипломатів та інших категорій і всі вони переведені на загальну систему нарахування пенсій [62, с. 88].

Нова пенсійна система України передбачає взаємодію різних державних організацій і соціальних партнерів (роботодавці – страхувальники, застраховані особи, пенсіонери) в реалізації управлінських функцій у процесах формування і інвестування коштів пенсійних накопичень.

Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення дозволяє отримати додаткове джерело пенсійних виплат і забезпечити гідний рівень життя громадян пенсійного віку. Проте запровадження пенсійної реформи не позбавлене проблемних питань, зокрема які стосуються накопичувальної системи в Україні. Так, на сьогодні не визначено механізм страхування пенсійних коштів від ризиків девальвації гривні та зростання інфляції. Крім того, незрозуміло, що робити учаснику добровільної накопичувальної системи у випадку невдалого інвестування до недержавних пенсійних фондів, оскільки не передбачено ніякого інструменту захисту вкладів, наприклад, аналогу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який функціонує в банківській системі.

Також не прописаний механізм дій та захисту інтересів вкладника у випадку банкрутства компанії з управління активами. Гарантування вкладів є надзвичайно важливим питанням, оскільки в реаліях української економіки ймовірність банкрутства недержавних пенсійних фондів та компаній з

управління активами є високою. Для прикладу, навіть у економіці США в 2008 році внаслідок кризи збанкрутувало близько 20% НПФ [32, с. 123].

Учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення є незначна кількість громадян України. Про це свідчить тай факт, що у недержавному пенсійному забезпеченні задіяно лише 62,6 тис. осіб, а загальна кількість пенсіонерів складає 12 мільйонів [36].

На жаль, низький рівень охоплення населення послугами недержавного пенсійного страхування означає, що воно буде відігравати незначну роль у фінансуванні потреб пенсіонерів у коротко - та середньостроковій перспективі.

Нормативно-правові акти Президента України.

Укази становлять другий за важливістю вид нормативних актів. В Україні було прийнято низку указів Президента про реформування системи пенсійного забезпечення, зокрема стосовно:

- збільшення розміру матеріальної допомоги малозабезпеченим громадянам;

- соціального захисту багатодітних і неповних сімей;

- грошового забезпечення, підвищення окладів військовослужбовців, інших категорій осіб.

Серед указів і розпоряджень Президента України є акти адміністративно-правового характеру: про структуру й статус органів соціального захисту населення, завдання і функції їх діяльності:

Указ Президента України «Про основні напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні» № 291 від 13 квітня 1998 року [54].

Указ Президента України «Про соціальний захист населення в умовах лібералізації цін» №20 від 27 грудня 1991 року, яким вперше після прийняття ЗУ «Про пенсійне забезпечення» був збільшений розмір державних пенсій, призначенихдо 1 січня 1992 року, на 100%.

Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5, визначає мету, вектори руху,

дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, передбачає реалізацію 62 реформ і програм розвитку держави, в тому числі пенсійної реформи [71]. Метою реформ є досягнення європейських стандартів життя, соціальний розвиток та економічна стабільність країни

Нормативно-правові акти КМУ.

За період дії ЗУ «Про пенсійне забезпечення» було прийнято більше 100 різних за назвою й змістом законодавчих актів КМУ про пенсійне забезпечення та соціальне обслуговування громадян. Ці нормативно-правові акти мають на меті деталізувати норми законів, врегулювати порядок призначення пенсій, чітко визначити коло осіб, які мають право на той чи інший вид пенсійної виплати з урахуванням нюансів щодо стажу та заробітної плати. Дані акти КМУ повинні врегульовувати та виключати суперечності в законодавстві.

Найважливішими документами КМУ є:

Розпорядження «Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи» від 14 жовтня 2009 року№ 1224. Метою Концепції є аналіз теперішнього стану пенсійного законодавства, виявлення слабких сторін та ефективне реформування пенсійної системи, що можливо лише в комплексному та системному підході. Необхідно проявляти турботу про громадян пенсійного віку та осіб, що втратили працездатність, захищати їхні права на гідний рівень життя, адже це є обов’язком країни.

Розпорядження «Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року» від 14 вересня 2016 року № 672. Надзвичайно важлива Стратегія для України, адже ставить перед собою завдання поліпшити та спростити діяльність Пенсійного Фонду, автоматизувати роботу відділів, покращити якість обслуговування громадян, прискорити строки призначення пенсій, унеможливити корупційні схеми, залучати громадян до легалізації зайнятості [58].

Розпорядження «Про схвалення Стратегія подолання бідності» від 16 березня 2016 року № 161. Ще один важливий крок задля розвитку економіки та покращення життя пересічного громадянина, адже при успішному виконанні поставлених завдань Стратегії, держава зможе врегульовувати пенсії, призначені в різні роки і вирівнювати їх розмір, залувати до державного страхування заінтересованих осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах [40]. Одним іх важливих завдань є підготовка для запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, що необхідно для України.

Розпорядження «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 3 квітня 2017 року № 275**.**

Відомчі нормативно-правові акти.

Зокрема, йдеться про роз’яснення Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду, фондів соціального страхування України.

Підзаконні нормативні акти Мінсоцполітики, ПФУ і фондів соціального страхування України є важлими для правильного тлумачення й однакового застосування законодавства щодо пенсійного забезпечення. Є група актів, до яких відносять накази, роз’яснення й інструкції, видані Міністерством відповідно до його права давати роз’яснення про порядок застосування окремих законів. За своїм змістом такі роз’яснення носять характер офіційного тлумачення норм пенсійного забезпечення, оскільки робиться це уповноваженим на те органом. Вони є обов’язковими для всіх установ і організацій, що застосовують норми пенсійного забезпечення. До іншої групи належать роз’яснення керівного методичного характеру та приймаються Міністерством у межах своєї компетенції у формі методичних листів і інструкцій з питань діяльності підлеглих йому органів праці та соціальної політики, соціального обслуговування.

Міжнародні зобов’язання.

Україна має перелік міжнародних зобов’язань, які спрямовані на

покращення та розвиток рівня пенсійного забезпечення, соціального захисту, якості життя та соціальної інтегрованості людей похилого віку, які, зокрема, визначає:

Європейська соціальна Хартія (переглянута), окремі статті та пункти частини ІІ Хартії ратифіковано ЗУ від 14 вересня 2006 року [17].

Ст.12 «Право на соціальне забезпечення» не ратифікована;

Ст.23 «Право осіб похилого віку на соціальний захист» і Ст.30 «Право на захист від бідності та соціального відчуження» ратифіковані;

Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікована ЗУ від 16 вересня 2014 року. Ст.420 Угоди визначає, що співробітництво України та ЄС передбачає досягнення низки соціальних цілей, зокрема, таких як: покращення рівня життя громадян; протистояння демографічним змінам, особливо це стосується старіння населення, тому необхідно прикладати спільних зусиль задля вирішення даної проблеми; підвищення рівня соціального захисту населення; боротьба з бідністю та приділення уваги щодо соціальної єдності громадян.

План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014-2017 роки, схвалений Розпорядженням КМУ від 17 вересня 2014 року № 847.

У частині розбудови пенсійної системи України передбачено один єдиний захід, спрямований на її інституційну підтримку, - це імплементація положень Директиви 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 червня 2003 року про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд за ними.

Конвенція МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики, ратифікована ЗУ від 16 вересня 2015 року, відповідно пункту 1 Ст. 1, політика держави повинна, передусім, спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення, заохочувати його прагнення до соціального прогрессу.

Конвенція МОП № 102 про мінімальні норми соціального

забезпечення, ратифікована ЗУ від 16 березня 2016 року. Розділ V. Допомога по старості; Розділ IX. Допомога по інвалідності; Розділ X. Допомога у зв'язку з втратою годувальника; Розділ XI. Обчислення періодичних виплат.

Меморандум про економічну та фінансову політику.

Згідно з оприлюдненим Меморандумом, підписаним керівництвом України 3 жовтня 2016 року, увага МВФ в Україні зосереджена переважно на параметричних реформах солідарної пенсійної системи (п.29 а).

Міжнародні договори, ратифіковані Україною (або СРСР). Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. На 2017 рік країною укладено близько 20 міжнародних договорів лише у галузі пенсійного забезпечення [40]. 12 березня 1992 року. Україна підписала Угоду про гарантії прав громадян держав - учасниць СНД у галузі пенсійного забезпечення, яку також підписали уряди Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану та Росії.

Це дуже важлива Угода, адже вона регулює питання призначення та виплати пенсій громадянам, зазначених країн. Завдяки цьому, трудовий стаж, що був набутий особою на території будь-якої з держав-учасниць Угоди зараховується під час призначення пенсії, яка виплачується державою, на території якої проживає особа. Розмір пенсії обчислюється за нормами і в розмірах, передбачених законодавством країни проживання [76].

Двосторонні угоди, які підписані з Азербайджаном, Білоруссю, Грузією та Молдовою діють за таким же територіальним принципом. Також, Україна продовжує виконувати зобов'язання колишнього СРСР за міжнародними договорами, укладеними з Монгольською Народною Республікою, Румунією та Угорщиною. Страховий стаж, набутий на території цих країн, можна враховувати при призначенні пенсії в Україні, але за умови підтвердження цього стажу відповідними компетентними органами цих країн.

Громадяни України, які працювали чи продовжують працювати в районах Крайньої Півночі або місцевостях, прирівняних до них, за наявністю

необхідного стажу можуть реалізувати своє право на дострокове призначення пенсії за віком відповідно до Тимчасової угоди між Урядом України та Урядом РФ про гарантії прав громадян, які працюють у районах Крайньої Півночі та місцевостях, прирівняних до районів Крайньої Півночі в галузі пенсійного забезпечення, укладеної 15 січня 1993 року.

Слід відзначити, що за часи незалежності Україна уклала низку двосторонніх договорів про співробітництво в галузі соціального забезпечення із країнами, що на сьогодні є членами Європейського Союзу, а саме: з Болгарією, Естонією, Іспанією, Латвією, Литвою, Польщею, Португалією, Словаччиною та Чехією. Питання пенсійного забезпечення мігрантів, які працювали в цих країнах, вирішується на пропорційній основі фінансування пенсій, що розуміє під собою визнання країною страхового стажу та призначення і виплату пенсії кожною стороною лише за страховий стаж, набутий на її території. Водночас страховий стаж, набутий за законодавством кожної з цих держав, враховується за потреби іншою стороною для визначення права на пенсію і це є важливим моментом, адже дозволяє українцям, які працювали в Іспанії, Польщі, Португалії, Чехії, Болгарії та країнах Балтії і не мають необхідного українського стажу, реалізувати своє право на пенсійне забезпечення на батьківщині.

Навіть при переїзду особи на постійне проживання до цих держав, ПФУ продовжує виплачувати призначену в Україні пенсію за новим місцем проживання пенсіонера [76].

Попри розвинуту нормативно-правову базу пенсійного забезпечення, чинне законодавство в цій сфері потребує вдосконалення з урахуванням положень міжнародно-правових актів, світового досвіду та дотримання принципу соціальної справедливості.

Висновок до розділу 1

Здійснений аналіз понять «пенсійна система», «пенсія», «пенсійне

забезпечення» та «пенсійне страхування», показав багатофакторність цього виду соціального захисту населення, надав можливість трактувати пенсійну систему, як складову системи соціального захисту та соціальної політики, яка сьогодні є пріоритетним напрямом державної політики, що вимагає, в порівнянні з іншими напрямками, більш пильної уваги.

Відповідно до нормативних актів, пенсійне забезпечення в Україні є державною системою, основною складовою загальної системи соціального захисту населення. Державне регулювання в соціальній сфері здійснюється шляхом розробки, прийняття і виконання нормативно-правових актів, провідне місце серед яких посідає КУ. Наразі питання пенсійного забезпечення в Україні регулюються майже 30 законами та багатьма підзаконними актами, які запроваджують спеціальні умови пенсійного забезпечення окремих категорій і нерідко дублюють один одного. Тому актуальним стає питання систематизації пенсійного законодавства, вироблення єдиних методологічних підходів до правового регулювання у сфері пенсійного забезпечення.

Велике значення має адаптація вітчизняного пенсійного законодавства до європейських стандартів, що пов’язано, з одного боку, з прагненням України до вступу в ЄС, а з іншого - з необхідністю вирішення питань пенсійного забезпечення мільйонів наших співвітчизників, які працюють за межами країни.

Пенсійне забезпечення в Україні має і свою систему джерел правового регулювання. Воно здійснюється законодавством про пенсійне забезпечення, яке базується на КУ та ратифікованих Україною міжнародних актах.

У цілому головні напрями сучасної пенсійної політики України відповідають вимогам міжнародних стандартів та функціонують відповідно до чинного законодавства, згідно з яким основні форми соціального захисту населення - це соціальне страхування, соціальне забезпечення і соціальна допомога. Вони становлять різні елементи та реалізуються через дію механізмів державного регулювання соціального та пенсійного забезпечення

населення.

Пенсійні виплати були запроваджені в більшості країн світу на початку XX століття з метою державної підтримки непрацездатної частини населення. В умовах, коли вводилося пенсійне забезпечення, кількість працюючих в кілька разів перевищувала кількість пенсіонерів, тому, за рахунок незначних відрахування працедавців та працюючої частини населення на соціальне страхування, Пенсійні фонди могли накопичити достатні суми коштів для своєчасної та повної виплати пенсій. Однак на початку XXI століття ситуація з кількістю працюючої та непрацюючої частини населення суттєво змінилася.

Так, нині в Україні кількість пенсіонерів зрівнялася з кількістю працюючої частини населення. Це викликало труднощі з виплатою пенсійного забезпечення, які країна вимушена вирішувати за рахунок виділення дотації Пенсійному фонду з державного бюджету, що обмежує можливості держави з фінансування наукових досліджень та програм економічного розвитку країни. Тому, значна частина вітчизняних науковців наголошує на необхідності зміни порядку соціального страхування та виплати пенсій для того, щоб Пенсійний фонд самостійно, без державних дотацій міг виконувати покладені на нього функції.

Перші спроби реформування системи пенсійного забезпечення в Україні були зроблені ще на початку 2000-х років, коли було прийнято ряд важливих законів («Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення»), якими було запроваджено трирівневу пенсійну систему. Незважаючи на це суттєвих змін не сталося і фактично працюючою залишилася лише солідарна система (перший рівень). Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другий рівень пенсійної системи) так і не запрацювала, а система недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень) є непопулярною серед населення. Тому існуюча пенсійна система потребує подальшого реформування з метою запуску накопичувального

пенсійного страхування та популяризації недержавного пенсійного забезпечення.

На стан пенсійного забезпечення в Україні негативно впливають демографічні фактори, а саме старіння населення, скорочення народжуваності та стрімке скорочення працездатного населення.

Без виведення заробітних плат з тіні та підвищення добровільності сплати єдиного соціального внесу, запровадження його диверсифікованої ставки для категорій осіб, які мають право на пільгову пенсію або працюють на підприємствах з високим рівнем ризику, верифікації пенсій солідарний рівень пенсійної системи України в середньостроковій перспективі не зможе функціонувати без фінансової підтримки з державного бюджету, а, відповідно, і забезпечувати належний рівень пенсійних виплат. Вимагає популяризації система недержавного пенсійного забезпечення, оскільки її учасники при виході на пенсію будуть отримувати додаткові виплати, але цьому заважає недовіра населення до недержавних пенсійних фондів та відсутність механізму захисту інтересів вкладників, що вимагає вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність недержавних пенсійних фондів.

В Україні наміри запровадити накопичувальну систему пенсійного забезпечення було задекларовано ще у 2003 році, однак реальні терміни їх втілення постійно відкладаються, що обґрунтовується несприятливою для проведення пенсійної реформи соціально-економічною ситуацією в країні. Проте, такі обґрунтування можна навести завжди, що ніколи не дозволить країні перейти до накопичувальної системи пенсійного забезпечення, а це, в свою чергу, з кожним роком збільшуватиме дефіцити Пенсійного фонду.

Пенсійні реформи не є чимось винятковим у міжнародній практиці та періодично реалізуються переважною більшістю країн світу на основі соціальних, макрофінансових та інституційних пріоритетів їх розвитку. Однак особливість пенсійного реформування полягає у значущості та тривалості ефектів, які воно здійснює на розвиток соціально-трудової,

економічної та бюджетно- фінансової сфери держави, стосуючись не лише нинішніх пенсіонерів, але й кількох майбутніх поколінь. А тому реформування пенсійної системи має бути виваженим, системним і всебічно прорахованим з огляду як на глобальні тренди та виклики, так і на національну специфіку та задані соціальні орієнтири розвитку.

РОЗДІЛ 2
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

2.1. Пріоритетні напрямки політики Європейського Союзу в сфері пенсійного забезпечення

ЄС тривалий час заслужено зберігає статус світового лідера за рівнем пенсійного забезпечення своїх громадян. Саме країни ЄС посідають провідні позиції у глобальних рейтингах стійкості та ефективності пенсійних систем, забезпечуючи літнім європейцям досить високі пенсії, якість життя та умови для активного довголіття.

Наприкінці XX століття тема пенсійного реформування закономірно увійшла до порядку денного соціальної політики ЄС, що зумовлено посиленням демографічних і макроекономічних викликів для його сталого довгострокового розвитку. Точками відліку можна вважати оприлюднення в 1999 році повідомлення Єврокомісії «Узгодженої стратегії модернізації соціального захисту» (Aconcerted strategy for modernising social protection), у якій пенсійне забезпечення було визначено одним з пріоритетів європейської соціальної політики; а також офіційне схвалення на Лісабонському саміті ЄС у березні 2000 року застосування у межах «Узгодженої стратегії» відкритого методу координації - нового інструменту урядування, який окреслює рамкові умови співробітництва країн ЄС через встановлення спільних керівних принципів, цілей і показників та включає обмін передовим досвідом, розробку національних планів дій і спільний моніторинг їх реалізації [9, с. 150].

Застосування нового інструменту безпосередньо до сфери пенсійного забезпечення держав-членів ЄС було ухвалено в березні 2001 року на засіданні Європейської Ради в Стокгольмі, під час якого увага була

сфокусована на ключових питаннях соціальної динаміки та їх потенційних впливах на довгострокову стійкість державних фінансів Євросоюзу. Одним з підсумків засідання стало прийняття Стокгольмської стратегії вирішення проблем постаріння населення, яка встановлювала три взаємопов'язані пріоритетні напрями політики ЄС на національному рівні:

- прискорення темпів скорочення державного боргу;
- підвищення рівнів зайнятості та продуктивності праці;
- реформування систем пенсійного забезпечення, охорони здоров'я та тривалого соціального догляду.

Пізніше, в червні 2001 році на саміті в Гетеборзі Європейською радою було погоджено три загальні для ЄС принципи підтримання довгострокової стійкості пенсійних систем:

- забезпечення здатності пенсійних систем досягати встановлених цілей соціального розвитку;

- підтримка фінансової стійкості пенсійних систем;

- сприяння адаптації пенсійних систем до мінливих обставин і суспільних потреб.

У межах упровадження методу відкритої координації, а також реалізації рішень Стокгольмського та Гетеборзького самітів, Рада ЄС в листопаді 2001 року представила перелік з 11 спільних цілей держав-учасниць ЄС у сфері пенсійного забезпечення, що стосувалися трьох аспектів - адекватності, фінансової стійкості та модернізації пенсійних систем (врізка «Всезагальні цілі та методи роботи у сфері пенсійного забезпечення Європейського Союзу 2»). Цей перелік був ухвалений Європейською радою у грудні 2001 року на саміті в Лаакені [22].

У наступні роки цільові настанови стосовно реалізації пенсійної політики, розроблені Європейською Комісією та іншими інституціями ЄС, отримали подальший розвиток у чіткій кореляції з підходами Світового банку щодо забезпечення адекватності та стійкості пенсійних систем, відтворюючи глобальні тренди реформування національних систем

соціального захисту населення [22].

Країни-члени ЄС повинні гарантувати спроможність пенсійних систем для досягнення своїх соціальних цілей, тому з цією метою та з урахуванням конкретних національних обставин вони мають:

- убезпечити літніх людей від загрози злиденності та сприяти, щоб вони мали гідний рівень життя, поділяли економічний добробут своєї країни та брали активну участь у суспільному, соціальному та культурному житті;

- забезпечити для всіх осіб доступ до відповідних пенсійних схем (державних та/або приватних), що дозволить їм заробити пенсію, яка підтримуватиме прийнятний рівень життя після виходу на пенсію;

- сприяти підтримці солідарності між поколіннями та всередині них [22].

Держави-члени ЄС повинні слідувати багатовимірній стратегії зі встановлення системи пенсійного забезпечення на міцну фінансову основу, включно з відповідним поєднанням політик щодо:

- досягнення високого рівня зайнятості, де це необхідно, за рахунок комплексних реформ ринку праці, як це передбачено Європейською стратегією зайнятості, та відповідно до загальних принципів економічної політики ЄС;

- гарантування, що поряд з ринком праці та економічною політикою, всі відповідні галузі соціального захисту, зокрема пенсійні системи, пропонують ефективні стимули для участі літніх працівників; що працівники не заохочуються до раннього виходу на пенсію та не караються за перебування на ринку праці поза межами встановленого пенсійного віку; що пенсійні системи полегшують можливість поступового виходу на пенсію;

- реформування системи пенсійного забезпечення належним чином з урахуванням загальної мети підтримки стійкості державних фінансів. Водночас, стійкість пенсійної системи має супроводжуватися надійною фінансовою політикою, включно (за необхідності) зі скороченням боргу.

Стратегії, прийняті для досягнення цієї мети, можуть також включати

створення спеціальних пенсійних резервних фондів;

- гарантування, що пенсійне забезпечення та реформи зберігають справедливий баланс між працюючими та пенсіонерами, не переобтяжуючи працівників і підтримуючи адекватні пенсії для пенсіонерів;

- забезпечення через прийняття відповідних нормативних меж та за рахунок ефективного управління пенсіями з необхідними характеристиками ефективності, доступності, мобільності та безпеки завдяки приватним та державним пенсійним схемам.

Модернізація пенсійних систем у відповідь на зміну потреб економіки, суспільства та людей (Modernisationt of pension systems in response to changing needs of the economy, society and individuals) повинна:

- забезпечити відповідність пенсійних систем вимогам гнучкості та безпеки ринку праці; що не шкодять узгодженості податкових систем держав-учасниць ЄС, мобільності на ринках праці всередині країн-учасниць і поміж ними, а також нестандартні форми зайнятості не позбавляють людей права на пенсійне забезпечення, і що самозайнятість охоплюється пенсійними системами;

- переглянути положення про пенсійне забезпечення з метою дотримання принципу рівності підходів стосовно чоловіків і жінок, беручи до уваги зобов’язання відповідно до законодавства ЄС;

- зробити пенсійні системи більш прозорими та пристосовуваними до мінливих обставин так, щоб громадяни могли й надалі довіряти їм. Наводити надійну та просту для розуміння інформацію щодо довгострокових перспектив розвитку пенсійних систем, особливо з урахуванням ймовірної зміни рівня доходності та ставок пенсійних внесків. Сприяти якомога більш широкому суспільному консенсусу щодо пенсійної політики та реформ. Удосконалювати методологічну основу для ефективного моніторингу пенсійних реформ і державної політики [2, с. 137].

На основі рішень щодо загальноєвропейської політики пенсійного забезпечення, ухвалених Стокгольмським, Гетеборзьким і Лаакенським

самітами Ради ЄС та застосування методу відкритої координації, у 2002 році країни-учасниці ЄС - 15 надали на розгляд Єврокомісії звіти про стан пенсійних систем і національні пенсійні стратегії, орієнтовані на тривалу перспективу (до 2050 року). З цього часу Єврокомісією запроваджена практика періодичної публікації узагальнюючих звітів про стан і перспективи пенсійних систем держав ЄС, найпоширенішим з яких можна назвати «Звіт про адекватність пенсійного забезпечення» (Pension Adequacy Report).

Європейський досвід пенсійного реформування того періоду та необхідність соціальної інтеграції країн-членів були враховані під час уточнення в 2006 року Всезагальних цілей пенсійного забезпечення в ЄС унаслідок чого їх перелік на сьогодні містить лише три комплексні визначальні позиції [2, с. 137]:

1. Адекватні пенсії для всіх та доступ до пенсій, які дозволяють людям підтримувати достатньою мірою свій рівень життя після виходу на пенсію, в дусі солідарності та справедливості всередині поколінь і між ними;

2. Фінансова стійкість державних і приватних пенсійних схем, ураховуючи тиск на державні фінанси та проблеми постаріння населення, а також у контексті триєдиної стратегії подолання бюджетних наслідків постаріння населення, зокрема через:

- підтримку тривалого трудового життя та активного старіння;

- збалансування внесків і виплат у належний та соціально справедливий спосіб;

- підвищення доступності та безпеки державних і приватних пенсійних схем;

3. Пенсійні системи прозоро та добре адаптовані до потреб і прагнень жінок і чоловіків, а також вимог сучасного суспільства, демографічного старіння та структурних змін; отримання людьми інформації, необхідної для планування ними свого виходу на пенсію; проведення пенсійних реформ на основі як найширшого консенсусу.

Характерною рисою сучасних підходів ЄС до модернізації чи реформування пенсійних систем країн-учасниць є концентрація уваги на критерії «адекватності» пенсійного забезпечення («Критерій адекватності пенсійного забезпечення»), що має бути досягнута внаслідок пенсійного реформування чи модернізації і для оцінки якої розроблено цілу низку статистичних і композиційних індикаторів [2, с. 137].

В лютому 2012 році була підготовлена та опублікована Біла книга «Порядок денний для адекватного, захищеного та стійкого пенсійного забезпечення» (An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions), у якій пропонувалися стратегії проведення, а також низка інструментів державної політики та взаємопідсилюючих ініціатив для підтримки пенсійних реформ у державах-членах ЄС.

Для оцінки прогресу країн ЄС щодо впровадження рекомендацій 2012 року стосовно пенсійного реформування, Єврокомісія у березні 2014 року провела спеціальну конференцію «Майбутнє систем пенсійного забезпечення в Європі», присвячену підсумкам та оцінці перспектив через два роки після виходу Білої книги.

У грудні 2016 року пріоритетними для ЄС є напрями пенсійних реформ, запропоновані фахівцями Єврокомісії:

- підвищення пенсійних виплат за рахунок подовження трудового життя;
- запобігання ризикам, пов’язаним зі зростанням очікуваної тривалості життя, через механізми автоматичного регулювання;
- надання інших додаткових складових пенсійних виплат, наприклад, за рахунок додаткових компонентів пенсійних систем;
- реалізація узгоджених у часі реформаторських заходів і уникнення ризику скасування пенсійної реформи.

Крім того, реформування систем пенсійного забезпечення в ЄС тепер має здійснюватися з урахуванням відповідних принципів і прав щодо доходів та пенсійного забезпечення літніх людей, визначених у прийнятому

Єврокомісією у квітні 2017 року документі «Європейська опора соціальних прав» (European Pillarof Social Rights), які стосуються гарантій на достойний рівень життя для усіх людей похилого віку, а також на набуття пенсійних прав для найманих працівників і самозайнятих осіб.

В офіційних документах ЄС вказується на необхідність збереження вже досягнутих соціальних стандартів, а витрати на соціальні потреби збільшуються як у ЄС, так й в окремих його країнах [87]. Отже, дії країн-членів ЄС у соціальній сфері спрямовані на громадян, дійсно потребуючих соціальної допомоги. Це означає, що пріоритетом при проведенні соціальної політики в країн-членів ЄС є її оптимізація, а інструмент забезпечення переваг на світовому ринку – активна соціальна політика, спрямована на підвищення якості людського ресурсу та соціального розвитку.

На думку багатьох дослідників, у країнах - членах ЄС відбулася зміна соціальних цілей спільноти [9, с. 149]. У минулому соціальні цілі були зорієнтованими на такі цінності, як солідарність, колективізм, сьогодні ж підвищується роль таких цінностей, як індивідуальні досягнення людини, особиста її відповідальність і конкуренція.

Усе частіше держави пропонують більшості населення самим нести відповідальність за свій рівень життя та своєї родини. Зі зміною ролі держави у вирішенні соціальних питань, зокрема – пенсійних, змінюється й підхід до ідеї рівності, яка зараз розглядається як рівність можливостей та рівність доступу до цих можливостей. Отже, заходи держави в реалізації соціальної політики спрямовуються на стимулювання й розвиток потенційних можливостей особи до самозабезпечення.

Крім того, розвиненим країнам притаманна тенденція щодо розширення участі суб'єктів громадянського суспільства у здійсненні соціальної політики, що проявляється у розповсюдженні в країні «лівої» ідеології». Громадські організації залучаються до здійснення соціального захисту населення, а заходи держави спрямовуються на підтримку сім'ї, громади, сфери послуг населенню пенсійного віку.

Більшість країн Європи вже давно перейшли до трирівневої пенсійної системи, яка успішно себе зарекомендувала [19, с. 278]. На томість, в нашій державі, запровадження обов'язкової накопичувальної системи - другого рівня пенсійної системи планується лише з 2021 року. Першим рівнем є солідарна система, яка забезпечує базовий дохід людини після виходу на пенсію, передбачено фіксований розмір пенсії або ж залежати від суми внесків і трудового стажу. Другий рівень – обов'язкова накопичувальна система, учасниками якої є всі особи від 18 до 35 років, а також після виповнення 35 років за власним бажанням. Суть полягає у відрахуванні відсотка від 2 до 7 на індивідуальний пенсійний рахунок. Третій рівень – недержавне добровільне пенсійне страхування. На даному рівні особи, при наявності вільних кошів, мають можливість вкласти їх до приватних пенсійних фондів. Трирівнева система дає громадянам можливість отримувати пенсію не з одного, а одразу з трьох джерел, а рівень пенсії буде залежати від суми накопичених коштів.

Наприклад, Польща, країни Східної Європи та Балтії розпочали реформування своїх пенсійних систем з середини 90-х років. Спонукало їх на такі кроки те, що солідарні пенсійні системи цих країн вже були не в змозі забезпечити достатній рівень пенсійного забезпечення громадян.

Пенсійна реформа Польщі розпочалась у 1998 році, і саме успішність даної реформи, сприяла подоланню країною Світової економічної кризи. Громадяни, які народились до 1949 року отримують пенсію за так званими «старими правилами», розмір якої не залежить від суми сплачених внесків. З 2011 року у Польщі почав діяти закон, який створив нові субрахунки першого рівня, що фінансуються за рахунок внесків, які раніше спрямовувалися до другого рівня. В 2014 році набув чинності закон, згідно з яким для всіх нових учасників трудової діяльності другий рівень став добровільним, як і третій. Громадяни мають право відмовитись від участі в другому рівні, і як результат, всі їх накопичені кошти з індивідуальних рахунків будуть перераховані на перший рівень страхування [26, с. 127].

Третій рівень страхування у Польщі охоплює професійні пенсійні системи, індивідуальні пенсійні рахунки та індивідуальну безпеку пенсійного рахунку та має перелік податкових пільг. Пенсійний вік у Польщі поступово зростав до 67 років для чоловіків та жінок, а з 1 жовтня 2017 року набув чинності закон про зниження пенсійного віку, відповідно до якого пенсійний вік для жінок знижений до 60 років, а для чоловіків до 65 років. Середня пенсія в Польщі приблизно дорівнює 40% середньої заробітної плати.

Пенсійна система Латвії також є трирівневою та працює з липня 2001 року. Основним принципом є закономірність соціальних виплат, тобто якщо на сьогодні особа сплачує високі соціальні внески, то тим більший розмір пенсії буде завтра. Перший рівень - це схема обов'язкового державного пенсійного страхування, яка охоплює всіх платників внесків. Як і в Україні, кошти з першого рівня спрямовані на виплату пенсії нинішньому поколінню пенсіонерів. На другому рівні - схема державної накопичувальної пенсійної системи. За посередництва компаній з управління коштами та активами, її учасники можуть власні сплачені страхові внески вкладати у фінансовий ринок і таким чином накопичувати їх для виплати пенсії. Третій рівень - схема приватного добровільного страхування, яка забезпечує можливість індивідуально, за власним вибором, здійснювати додаткові накопичення до своєї пенсії в приватних пенсійних фондах [26, с. 127].

Починаючи з 2014 року, щороку, пенсійний вік для громадян Латвії підвищується на три місяці і його підвищення планується до 2025 року до показника у 65 років. Необхідний страховий стаж, який надає право виходу на пенсію, повинен бути не менше 15 років. Також наявна можливість вийти на дострокову пенсію за два роки до досягнення пенсійного віку, але при наявності страхового стажу не менше 30 років. Громадяни, які використають дане право на дострокову пенсію, отримають виплату у розмірі 50% від призначеного розміру. Якщо ж особа вийшовши на дострокову пенсію стає працюючою, виплата дострокової пенсії припиняється.

Пенсійна система Естонії, як і більшості країн Європи, також складається з трьох рівнів. У 2004 році був запроваджений другий рівень обов'язкової накопичувальної пенсії. На свій індивідуальний пенсійний рахунок, з кожної заробітної плати, громадянин Естонії перераховує 2%. Ще 4% перераховує держава, з соціального податку, який сплачує громадянин. 33% складає соціальний податок. Тобто, отримавши зарплатню в 1000 євро, громадянин вносить на рахунок 20 євро, ще 40 євро вносить держава.

Другий рівень є обов'язковим для всіх хто народився після 1983 року. Решта осіб мали можливість добровільно приєднатись. Громадяни Естонії чудово розуміють, що приєднання до другого рівня пенсійної системи є вигідним. Із 33% соціального податку, 13% йде на медичне страхування, а решта 20% на пенсійне забезпечення першого рівня (для діючих пенсіонерів). Тож громадяни, які приєднались до другого рівня, сплачують 16% на перший рівень і 4% отримують на другий і перебувають в більш вигідних умовах на відміну від тих, хто не приєднався і усі 20% сплачує на перший рівень. На сьогодні, в країні діє перехідний період для осіб, народжених з 1954 по 1960 роки, за законом, їх пенсійний вік зростатиме поетапно – на 3 місяці за кожен наступний рік народження і до 2026 року пенсійний вік у Естонії має досягти 65 років. на відміну від україни, пенсії в Естонії оподатковуються [26, с. 127].

В Україні, на сьогодні, діє лише перший та частково третій рівень пенсійної системи. Реформаторським кроком могло б стати реальне впровадження пенсійної реформи в дію, що значно покращило б становище громадян та економіки країни вцілому. Детально дослідивши та використавши досвід європейських сусідів і партнерів, які запровадивши пенсійні реформи змогли не лише покращити добробут людей пенсійного віку, а і стабілізувати економічний стан держави, Україна має всі шанси покращити становище пенсійної системи та наблизитьсь до країн ЄС.

2.2. Напрями модернізації інституту пенсійної політики України на основі європейської моделі пенсійного забезпечення

Розпорядженням КМУ від 14 вересня 2016 року № 672-р, для поліпшення якості обслуговування громадян, схвалена «Стратегія модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року». Цілями Стратегії є забезпечення європейських стандартів функціонування та надання послуг, посилення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності Пенсійного фонду (який здійснює державну пенсійну політику та веде облік осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, володіючи значним організаційно-кадровим потенціалом і розгалуженою інфраструктурою), та для оптимізації адміністративних видатків [70].

Дана Стратегія визначає напрями та завдання, які необхідно реалізувати задля модернізації та розвитку ПФУ з урахуванням основних положень:

- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована ЗУ від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. Дана угода, за своїм обсягом та тематичним розмахом є найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом [76]. Вона визначає новий формат відносин між Україною та ЄС відповідно до принципів «політичного об'єднання і економічної інтеграції» і слугує стратегічним керівництвом до системних соціально-економічних реформ в Україні.

Глибока і всеосяжна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, передбачена в Угоді, створить правову основу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталу, часткової робочої сили між Україною і ЄС, а також

наближення до поступового входження української економіка до спільного ринку ЄС [76].

- Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5. Стратегія визначає цілі, напрями та пріоритети розвитку країни, містить 25 ключових показників, за якими буде оцінюватись перебіг виконання програм та реформ. Метою реформ заявлено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. Визначено чотири основні вектори перспективному розвитку країни [70]:

- вектор розвитку, що передбачає забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та підвищення стандартів життя. Країна повинна стати державою з передовими інноваціями та сильною економікою;

- вектор безпеки, що має на меті забезпечення гарантій безпеки держави, громадян та бізнесу, захищення інвестицій та приватної власності;

- вектор відповідальності – це гарантія того, що кожен громадянин, незалежно від статі, раси, політичних, релігійних та інших переконань, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, місця проживання, майнового стану, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

- вектор гордості – забезпечення поваги та толерантності в суспільстві, гордості за свою державу, її культуру, науку, історію та спорт.

- Програми діяльності КМУ, схваленої постановою Верховної Ради України від 14 квітня 2016 р. № 1099-VIII;

- плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, затвердженого розпорядженням КМУ від 27 травня 2016 р. № 418;

- Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленої розпорядженням КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333.

Основними завданнями Стратегії визначено:

- покращення якості обслуговування громадян шляхом надання послуг незалежно від місця реєстрації особи. По всій країні впроваджено сучасні технології та єдині стандарти обслуговування громадян, зали обслуговування (фронт-офіси) працюють по принципу «єдиного вікна», приймають громадян та надають консультацію щодо умов призначення (перерахунку) пенсій, наявності страхового стажу та визначають право на пенсію, здійснюють прийом документів і потім з документами працює відокремлений підрозділ (бек-офіс), спеціалісти якого займаються подальшою обробкою пенсійної документації [16].

Впровадження електронних пенсійних справ і системи централізованого призначення (перерахунку) та виплати пенсій на їх основі, покладено на відділи з ретроконверсії, спеціалісти яких займаються скануванням пенсійних справ, кадруванням, аналізом та описом відсканованих документів, які є складовою електронної пенсійної справи. Наступним кроком є створення реєстру електронних пенсійних справ і систем їх технічної підтримки, резервного центру обробки даних, комплексної системи захисту інформації [70].

Створення агентських пунктів обслуговування громадян із залученням національного оператора поштового зв’язку, банків та інших осіб із подальшим розширенням мережі таких пунктів обслуговування передбачає виїзд спеціалістів в місця, де відсутні представники органів Пенсійного фонду задля надання консультативних послуг громадянам щодо права на пенсію, при необхідності та по запиту особи, надання необхідних довідок, прийом документів. Агентські пункти створюються для того, щоб всі особи мали можливість отримати інформацію чи послугу в зручномі для себе місці [70].

Створення умов для дистанційного доступу громадян до сервісів їх обслуговування, подання документів чи звернень до Пенсійного фонду з використанням електронного цифрового підпису, доступу до інформаційних

ресурсів через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду. Всі ці заходи проводяться задля комфортного та індивідуального доступу особи до власного кабінету чи органу ПФУ у часи загальнодержавної діджиталізації. Індивідуально-масове електронне інформування громадян з питань пенсійного забезпечення через засоби мобільного зв'язку чи електронної пошти є кроком в електронне майбутнє «Пенсійний фонд у смартфоні». Для багатьох пенсіонерів теперішніх та майбутніх, таке нововведення є прийнятним та зручним, адже зникає необхідність особистого звернення до територіальних Пенсійних фондів.

Запровадження модернізованого пенсійного посвідчення як електронного документа має на меті зробити звичайне пенсійне посвідчення універсальним, адже воно є одночасно і платіжною банківською карткою, в якому інформація зафіксована у вигляді електронних даних (включаючи обов'язкові реквізити документа), з широкими функціональними можливостями, а саме забезпечення ідентифікації особи, адже посвідчення з фотокарткою власника; наявності повноцінної інформації про пенсійні виплати, що дає можливість пенсіонеру особисто переглядати історію своїх виплат; дистанційного доступу до електронної пенсійної справи, персональних даних в інформаційних ресурсах Пенсійного фонду, це дає змогу переглянути власну справу, відслідковувати зміни та вчасно реагувати на них; обліку використання та/або надання пенсіонеру пільг; участі пенсіонера в різних соціальних та адресних програмах [70].

- вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду реалізується завдяки виявленню ознак тіньової зайнятості, моніторингу персоніфікованих даних про доходи та порівняння з її визначеними індикативними показниками та даними про фінансово-економічну діяльність роботодавців тощо. Реагування на виявленні ознаки «заробітної плати в конверті» та взаємодія Пенсійного фонду з органами Державної фіскальної служби та іншими контролюючими і правоохоронними

органами. Це є надважливим завданням для України, адже тінізація доходів громадян негативно впливає на економіку країни та ровиток корупції.

Для оформлення банківських кредитів, операцій з нерухомістю, соціальної допомоги чи пільг, Пенсійний фонд обов'язково повинен надати підтвердження з реєстру застрахованих осіб даних про факт роботи та заробітну плату особи. Це міра перестереження та боротьба з тіньовим заробітком [70].

Важливим завданням є створення електронної централізованої системи реєстрації та обліку трудових відносин для роботодавців і працівників спільно з державною службою зайнятості на базі реєстру застрахованих осіб. Це дасть змогу відслідковувати трудову історію особи, в майбутньому замінити паперові трудові книжки на електронні, що полегшить участь як суб'єктів призначення, так і об'єктів (працівників), обов'язково з урахуванням вимог законодавства у сфері захисту персональних даних.

Необхідно інформувати застрахованих осіб про виявлені факти тінізації їхнії доходів,щоб в законому порядку вирішувати такі проблеми. Це дозволить зменшити відсоток працівників, які працюють не офіційно та не сплачують страхові внески.

Ящко буде створено механізму доступу роботодавців, банків, підприємств, установ та організацій усіх форм власності до персональних даних громадян у реєстрі застрахованих осіб та інших інформаційних системах Пенсійного фонду, це надасть можливість використовувати їх для обслуговування громадян, звичайно зі згоди особи або у випадках, встановлених законодавством у сфері захисту персональних даних.

Створення умов для впровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Це завдання є вкрай важливим для пенсійного забезпечення країни, адже солідарна пенсійна система не взмозі забезпечити достатній рівень пенсійного забезпечення теперішніх пенсіонерів, необхідно реформувати пенсійну систему України і розпосати можна із створення професійних пенсійних систем [70].

- для автоматизації управління та контролю у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування необхідно створення єдиної централізованої системи аналітики та управління фінансами; системний контроль руху коштів від їх надходження до Пенсійного фонду до проведення пенсійних виплат.

Є необхідність перевірок пенсійних виплат, щоб виявити порушення та усунути їх, впровадження централізованої технології призначення пенсій дасть змогу запобіганню переплат та вплив людського фактору при призначенні виплат.

Одним із завдань Стратегії є перехід на електронний документообіг під час виплати пенсій та застосування централізованих технологій їх виплати, а також створення автоматизованої системи внутрішнього електронного документообігу в Пенсійному фонді та його територіальних органах, зокрема прийому та обробки звернень громадян, оцифрування архіву пенсійних справ [50].

- технологічний розвиток інформаційних ресурсів із заохоченням до запровадження інноваційних технологій планується забезпечувати шляхом інтеграції інформаційних ресурсів ПФУ, завершення їх переходу на веб-орієнтовану технологію, забезпечення на її основі максимальної автоматизації функціональних процесів у системі та оптимізації їх кількості;
постає необхідність створення на основі веб-орієнтованих технологій централізованої системи аналітики, ефективної системи зовнішньої інформаційної взаємодії (із системами органів соціального захисту, юстиції, соціального страхування, правоохоронними органами та органами фіскальної служби).

Необхідно покращувати технічну базу пенсійної системи, оновлювати комп'ютерну та оргтехніку. Створити службу інформаційної безпеки, адже програми Пенсійного фонду містять важливу інформацію, втрата якої є неприпустимою.

- кадровий розвиток територіальних органів Пенсійного фонду передбачає скорочення чисельності працівників з урахуванням результатів аналізу ефективності внутрішньої структури та визначенням доцільності кількісного складу працівників. Завдяки оптимізації штатної чисельності є можливість збільшення заробітної плати спеціалістам [70].

- забезпечення відкритості та прозорості діяльності Пенсійного фонду реалізовується шляхом своєчасного висвітлення питань діяльності Пенсійного фонду в ЗМІ, на офіційних веб-сайтах, єдиному державному веб-порталі відкритих даних, інформаційних стендах.

Реалізація Стратегії здійснюється:

- завдяки модернізації та розвитку Пенсійного фонду, приділяючи особливу увагу найновішим інформаційним та адміністративним технологіям, сучасним загальним стандартам якості обслуговування громадян, ефективним організаційним та структурним рішенням, впровадженню та розвитку ринкових елементів інфраструктури обслуговування та механізм громадського контролю;

- шляхом дотримання та реалізації актів законодавства, розроблення нових актів, які необхідні для модернізації та розвитку Пенсійного фонду, відслідковування стану її виконання.

Моніторинг та оцінювання ефективності реалізації Стратегії здійснює Мінсоцполітики разом із Пенсійним фондом.

З метою забезпечення прозорості, відкритості та неупередженості до проведення моніторингу і оцінювання ефективності реалізації цієї Стратегії можуть залучатися міжнародні експерти та наукові установи.

Очікувані результати реалізації Стратегії на близьку (до кінця 2017 року) та середню перспективи (до кінця 2020 року) зазначені в переліку індикаторів згідно з Таблицею 2.1. [70]

Стратегія нібито дорожня карта поступового руху Пенсійного фонду України на шляху до удосконалення. Вона передбачає чіткий перелік індикаторів, які визначають конкретні результати її реалізації.

Висновок до розділу 2

Пенсійне забезпечення, як один з актуальних аспектів соціального захисту, постійно перебуває під контролем уряду кожної держави.

На сьогодні країни ЄС втілюють у життя принцип активної політики у сфері пенсійного забезпечення, яка носить попереджувальний характер. Заходи на рівні держав сприяють перетворенню суспільних взаємин у дусі соціальної справедливості, зв'язку поколінь, вирівнюванню доходів та вирішенню інших гострих економічних проблем сьогодення. Більшість країн ЄС сьогодні здійснюють заходи щодо реформування систем пенсійного забезпечення та окремих їх складових (зокрема модернізацію систем пенсійних виплат у зв'язку з віком). Але головне – країни розуміють не тільки важливість цих дій, а й необхідність пошуку спільних стратегій (наприклад, щодо пошуку шляхів уніфікації, зближення) національних систем пенсійного забезпечення з метою захисту пересічного громадянина об'єднаної Європи.

В Україні ще не доведено до логічного завершення процес реформування сфери пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим зросла необхідність у продовженні досліджень у зазначеній сфері. Процес реформування повинен враховувати вже існуючий, перевірений практикою, досвід передових країн світу. Серед яких визначальне місце посідають країни-члени ЄС, досвід реформування пенсійних систем яких доцільно використовувати при перебудові системи пенсійного забезпечення України, оскільки вони мали схожі вихідні умови щодо рівня розвитку економіки, соціального забезпечення та вектору інтеграції у світову економічну спільноту.

Тривалий час система Пенсійного фонду розвивалась екстенсивним шляхом. Недостатня технологічна оснащеність обумовила появу додаткових технологічних процесів, а також призвела до дезінтегрованого розвитку його інформаційних систем. Обслуговування громадян та система обробки

пенсійної документації базувалася на застарілих технологіях понад 20 річної давності, які включали в себе багато «ручних» процесів обробки документів та не використовували єдиних стандартів надання послуг.

Схвалена 14 вересня 2016 року «Стратегія модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року» передбачає підвищення ефективності обслуговування у сфері пенсійного забезпечення. З цією метою у межах Стратегії впроваджуватимуться сучасні електронні технології, максимальна автоматизація функціональних процесів і перехід на електронний документообіг, єдині сучасні стандарти якості обслуговування громадян, посилюватиметься інформаційна безпека. Також підвищуватиметься рівень професійної компетентності працівників, що забезпечить підвищення ефективності системи управління діяльністю ПФУ. Реалізація Стратегії забезпечить модернізацію роботи Пенсійного фонду України і його територіальних органів і сприятиме покращенню якості обслуговування громадян у сфері пенсійного забезпечення з наближенням його до європейських стандартів.

Певні кроки у визначених напрямках вже сьогодні знаходяться встадії реалізації.

РОЗДІЛ 3
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ В ПЕНСІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УКРАЇНИ

3.1. Моніторинг поточного стану функціонування та розвитку надання послуг у пенсійному забезпеченні України

Органи Пенсійного фонду в умовах євроінтеграції активно розпочали реалізацію заходів, спрямованих на виконання Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року, схваленої КМУ 14 вересня 2016 року.

Ведеться робота щодо покращення якості обслуговування громадян, удосконалення та розширення системи надання послуг, впровадження технології дистанційного доступу до матеріалів пенсійної справи і до інформації, якою володіє Пенсійний фонд в цілому, забезпечуючи при цьому захист персональних даних [70].

З 1998 року згідно із ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Пенсійним фондом ведеться реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Це організаційно технічна система призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір і ведення обліку єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб. Станом на 01 березня 2017 року реєстр містить інформацію про 41,4 млн. осіб, а також:

- про 12,5 млн. працездатних громадян;
- про 11,9 млн. пенсіонерів;

- про 0,4 млн. одержувачів виплат по різним видами соціального страхування.

Можливості Реєстру застрахованих осіб до модернізації [40]:

- дані лише про працюючих громадян;
- відсутність персональних даних, що є актуальними;
- добірка розрізнених річних (з 2010 року місячних) звітів про заробітну плату;
- відсутність інформації про пенсійні та інші соціальні виплати;
- оновлення даних лише за наявності звітів;
- відсутність інтеграції з іншими реєстрами та базами даних;
- доступність інформації в електронному вигляді лише працівниками Пенсійного фонду, всім іншим – застрахованим особам, державним органам - лише за окремими письмовими запитами (термін розгляду до 30 днів);
- відсутність сервісів для користувачів.

Можливості Реєстру застрахованих осіб після модернізації:

1. Вся інформація, про кожну застраховану особу та пенсіонера чи отримувача виплат за соціальним страхуванням, поєднана в картці застрахованої особи, зокрема:

- в актуальному стані персональні анкетні дані;
- дані щодо видачі (втрати, заміні) пенсійного посвідчення та свідоцтва соціального страхування;
- систематизовані дані про заробітну плату і страховий стаж;
- дані про пенсійні виплати, а також електронну пенсійну справу;
- інформація про виплати за різними видами соціального страхування;
- дані щодо оформлення субсидій (з травня 2017 року);

актуальне оновлення даних зокрема, в разі зміни персональних даних, соціального статусу застрахованої особи, призначення та припинення соціальних виплат, тощо [40].

2. Інтеграція з іншими державними реєстрами та базами даних, зокрема із:

- системою Державної прикордонної служби «Аркан» - дані про перетин кордону та лінії розмежування;

- інформаційною системою Мін'юсту щодо реєстрації актів цивільного стану – дані про смерть;

- інформаційними системами фондів соціального страхування – дані про страхові виплати;

- НАБУ, НАЗК, СБУ, інші правоохоронні органи – дані, необхідні для реалізації повноважень цих органів [40].

3. Можливість отримання інформації в електронному вигляді (в т.ч. в режимі «он-лайн») застрахованими особами та державними органами через Веб-портал, послуг або електронними засобами [1].

4. Наявність та можливість подальшого розширення електронних сервісів.

Модернізований Реєстр застрахованих осіб – це:

- спрощення надання послуг в системі пенсійного забезпечення та соціально страхування;

- прозорість та посилення контролю за використанням коштів пенсійного забезпечення та соціального страхування;

- створення умов для електронного обліку трудових відносин, легалізації зайнятості та деталізації доходів;

- реальне впровадження електронного урядування;

- передумови для економії адміністративних видатків, скорочення паперового документообігу;

- можливість постійного розширення та вдосконалення зручних послуг для громадян (Рис. 3.1.).

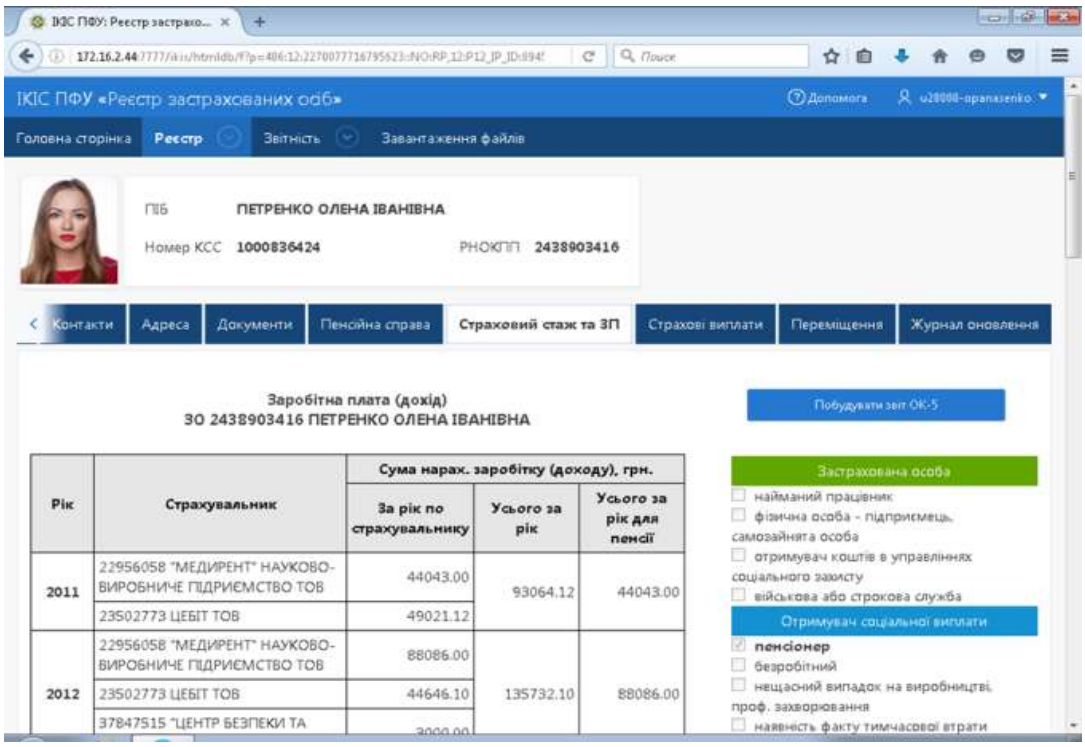

Рис. 3.1. Модернізований Реєстр застрахованих осіб

Паперовий документообіг пенсійної документації до запровадження електронної пенсійної справи:

- перевірка та контроль лише при особистому зверненні;
- подання паперових документів та формування паперової пенсійної справи;
- внесення даних з паперів в комп`ютер місцевого органу Пенсійного фонду його працівниками;
- розрахунок в «місцевому» комп`ютері розміру пенсії, роздруківка розрахунку та його внесення до паперової справи;
- формування та друк паперових відомостей на виплату пенсій;
- передача паперових відомостей в банк чи на пошту;
- виплата по паперовим відомостям на пошті або зарахування на банківські рахунки.

Сьогодні вже майже завершено етап впровадження централізованої системи призначення та виплати пенсій, у якій замість існуючих громіздких архівів паперових пенсійних справ буде створена єдина централізована база електронних пенсійних справ [40].

Впроваджена з січня 2016 року централізована системи призначення та виплати пенсій – це:

1. Єдина загальнодержавна актуальна та захищена база даних про всіх пенсіонерів. Унеможливлення випадкового чи умисного виправлення, або втрати «пенсійних» даних на місцевому рівні.

2. Ефективне централізоване планування та контроль здійснення пенсійних виплат, зокрема:

- «он-лайн» прогнозування і моніторинг фактичних видатків на пенсійні виплати;

- унеможливлення «подвійних»/«потрійних» пенсійних виплат, виплат «мертвим душам» тощо.

3. Можливість обслуговування громадян з пенсійних питань по всій території України, незалежно від місця реєстрації та проживання.

4. Можливість обслуговування не лише в управліннях Пенсійного фонду на рівні району (міста), а й безпосередньо у територіальних громадах, ЦНАПах, агентських пунктах, у банківських установах, поштових відділеннях та ін.

5. Єдині стандарти якості обслуговування громадян в усіх органах Пенсійного фонду та точках надання послуг.

6. Можливість дистанційного обслуговування через ВЕБ-портал послуг Пенсійного фонду.

7. Значне скорочення часу обслуговування громадян (процес призначення пенсії має скоротитися з 10 днів до 20-30 хвилин).

8. Скорочення кількості документів, необхідних для призначення/перерахунку пенсій. Покладання на органи Пенсійного фонду обов`язку витребування, уточнення, підтвердження цих документів [40].

9. Максимальна автоматизація всіх функціональних процесів (призначення, перерахунку, виплати пенсій, надання довідок, консультацій, розгляд звернень та скарг тощо), і як наслідок:

- мінімізація впливу так званого «людського фактору», пов'язаних із цим помилок та зловживань, зокрема, корупційних проявів;

- прозорість всіх процедур надання «пенсійних послуг», включаючи аудіо – та відео фіксацію цих процедур;

- постійний суцільний автоматичний контроль за роботою службових осіб, які надають послуги громадянам.

10. Суттєве скорочення паперового документообігу за рахунок впровадження електронної пенсійної справи, зменшення відповідних адміністративних видатків.

З моменту вровадження у ній формуються усі нові пенсійні справи. В 2017 році до цієї системи поступово вносяться дані усіх раніше сформованих паперових пенсійних справ (Рис. 3.2.).

Нова централізована система призначення та виплати пенсій відкрила можливість для максимального наближення «пенсійних» послуг до місця проживання громадян, зокрема, можливість їх обслуговування на рівні територіальних громад. У 2016 році цей процес розпочався у перших кількох громадах [40].

Рис. 3.2. Централізована система призначення та виплати пенсій

Електронна пенсійна справа це основа нової централізованої системи призначення та виплати пенсій:

- сукупність інформації, яка обробляється на базі централізованих інформаційних технологій у формі електронних даних для забезпечення

призначення, перерахунку та виплати пенсій, формується та ведеться відповідно до вимог ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги» та «Про захист персональних даних», обов'язково включаючи паспортні дані пенсіонера та його місце проживання; копії документів, на підставі яких призначено пенсію (щомісячне довічне грошове утримання, допомогу на поховання тощо) та проводиться її виплата; інформацію, з урахуванням якої визначаються розмір призначеної пенсії та розмір пенсії до виплати з часу її призначення до закриття пенсійної справи;

- зберігання даних, які необхідні для призначення, перерахунку та виплати пенсій в електронному вигляді, включаючи сканування потрібних паперових документів;

- кількість «зовнішніх» документів є мінімальною - більшість даних (включаючи заяву на призначення пенсії) автоматично формується з РЗО та з інших інформаційних систем;

- доступність у будь-якому місцевому управлінні чи точці обслуговування, на ВЕБ-порталі послуг Пенсійного фонду, а також наявність докладного розрахунку розміру пенсії, в тому числі періодів страхового стажу, доходи, пільги тощо;

- практично унеможливлена фальсифікація, адже процес визначення розміру пенсії, її спрямування до виплати відбувається автоматично, без участі працівників Пенсійного фонду;

- прозорість внесення/зміни даних, як для контрольних служб Пенсійного фонду, так і для пенсіонера. Фіксована історія формування та використання ЕПС (включаючи фіксацію доступу до неї службових осіб Пенсійного фонду);

- можливість дистанційного (через ВЕБ-портал послуг Пенсійного фонду) отримання виписок довідок щодо пенсійного забезпечення, подання заяв, скарг, моніторинг їх та отримання результатів розгляду [40];

- історія фактичних пенсійних виплат є доступною (включаючи розшифровку всіх складових, утримань та ін.);

- можливість індивідуального інформування пенсіонера, зокрема через електронну пошту та засоби мобільного зв`язку про призначення, зміну розміру, дат виплати пенсії, необхідність подання документів до Пенсійного фонду, стан розгляду звернень тощо [40, 53].

Електронний обіг пенсійної документації на базі електронної пенсійної справи (після запровадження) (Рис. 3.2.).

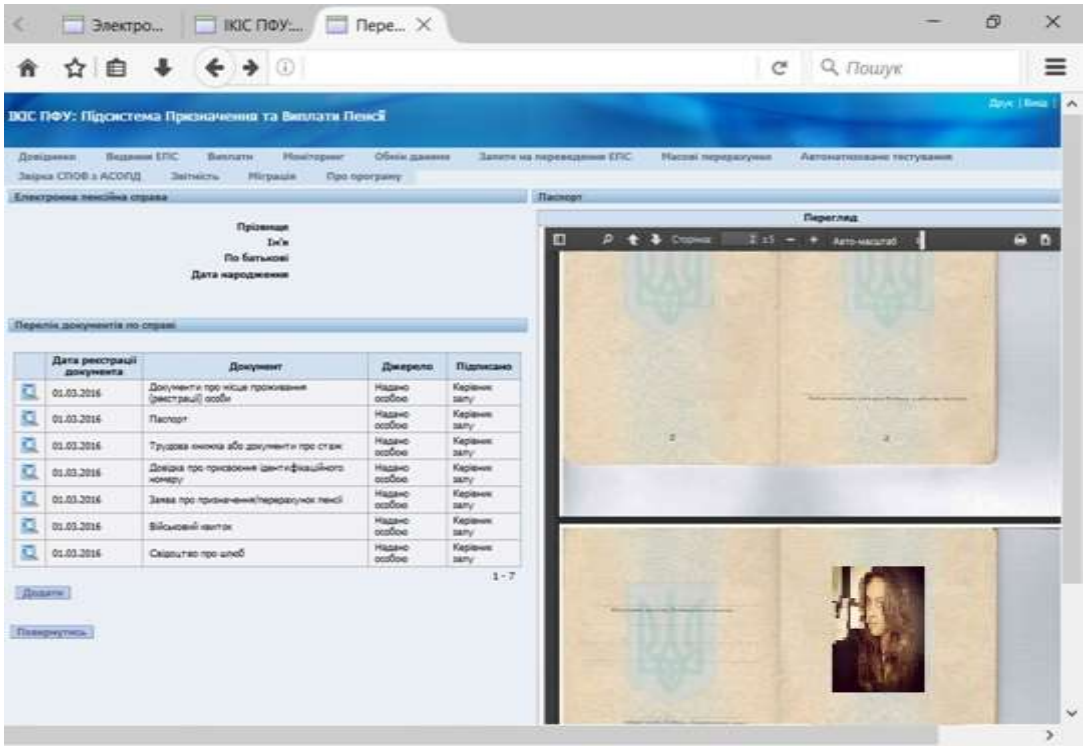

Рис. 3.3. Електронна пенсійна справа

Переваги обслуговування за схемою «фронт-офіс» «бек-офіс» остаточно впроваджено з 2015 року в усіх місцевих органах Пенсійного фонду (Рис. 3.4., Рис. 3.5.).

До впровадження системи «фронт-офіс», «бек-офіс»:

- обслуговування у визначені дні прийому (лише 2 рази на тиждень);

- обслуговування лише конкретно визначеним працівником, відповідальним за функціональну або територіальну ділянку, у зв`язку з цим наявність черг;

- обслуговування у закритих кабінетах;

- прийом та видача документів на призначення, перерахунок пенсій, та її опрацювання, а саме, розрахунок пенсійних виплат здійснюється одним тим самим працівником, що безпосередньо контактує із громадянином.

Після впровадження системи «фронт-офіс» та «бек-офіс»:

- обслуговування громадян відбувається у будь-який робочий час;

- обслуговування будь-яким вільним працівником «фронт-офісу», що скорочує час очікування;

- обслуговування, як правило, відбувається у відкритих залах, впровадження аудіо- та відео- фіксації процесу обслуговування;

- прийом та видача документів здійснюється працівником «фронт-офісу», який не опрацьовує документи;

- опрацювання документів здійснює працівник «бек-офісу», який безпосередньо не контактує з громадянином [40]

Рис. 3.4. Робота фронт-офісу в новій системі обслуговування громадян

Рис. 3.5. Робота бек-офісу в новій системі обслуговування громадян

Запровадження обслуговування громадян на рівні територіальних громад, дає змогу:

1. Отримати консультацію;

2. Замовити та отримати:

- довідку про перебування на обліку, про розмір пенсій;
- дані про заробітну плату з Реєстру застрахованих осіб;
- пенсійне посвідчення
- перевірити документи майбутніх пенсіонерів (право, попередній розрахунок);

3. Подати заяви:

- на перерахунок пенсій;
- на поновлення виплати пенсій;
- на виплату пенсій за довіреністю;
- на недоотриману пенсію;
- на зміну способу виплати пенсій;
- на пенсію за особливі заслуги перед Україною;

4. Записатись на прийом до керівництва Пенсійного фонду [40];

5. Доступ до електронних сервісів Фонду, надання допомоги в користуванні ними.

З часом, на рівні обласних територіальних громад буде надаватись повний перелік послуг, як в усіх місцевих управліннях

З 01.03.2017 послуги органами Фонду надаються у 33 об`єднаних територіальних громадах(Рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Обслуговування громадян на рівні територіальних громад

Протягом 2016 року ПФУ у співпраці із «Ощадбанком» розпочато видачу електронних пенсійних посвідчень, які є одночасно банківською карткою [40]. Дане посвідчення було запроваджено з метою:

- ідентифікації особи, зокрема, при зверненні до органів Пенсійного фонду, одержанні послуг на ВЕБ-порталі Пенсійного фонду;

- підтвердження статусу особи, в т.ч. для одержання пільг, соціальних виплат, знижок тощо;

- недопущення застосування шахрайських схем і протиправних дій під час виплати пенсій та соціальних допомог;

- спрощення процедури одержання соціальних виплат, пенсій тимчасово переміщеними особами;

- контролю за правомірністю соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, в тому числі у разі необхідності їх оперативного припинення (включаючи використання інформації із системи «Аркан»), запобігання фінансуванню тероризму;

- скорочення адміністративних видатків Пенсійного фонду - випуск ЕПП здійснюється за рахунок банківської установи.

У 2016 році в органах Пенсійного фонду на всіх рівнях створено атестовану комплексну систему захисту інформації, що забезпечує, насамперед, надійний захист персональних даних громадян.

Водночас впроваджуються й принципово нові дистанційні форми обслуговування громадян. Так, з 1 листопада 2016 року запрацював оновлений Веб-портал електронних послуг ПФУ (система надання послуг в електронній формі) - сукупність програмно-технічних засобів, що забезпечують оперативне приймання, обробку, зберігання та передачу інформації (даних) під час надання послуг громадянам, застрахованим особам та страхувальникам, а також надання установам банків та організаціям, що здійснюють виплату та доставку пенсій, інформації в електронній формі з дотриманням адресності та заходів щодо захисту відповідних видів інформації (даних).

Розширено функції веб-порталу шляхом збільшення можливостей дистанційного доступу громадян до послуг, що надаються органами Фонду, а саме відтепер є можливість самостійно зареєструватися на Веб-порталі, пройти автентифікацію, отримати можливість перегляду всіх своїх звернень до органів Фонду, стану їх обробки, подати заяву на призначення та перерахунок пенсії, переглянути свою електронну пенсійну справу та дані електронної персональної облікової картки застрахованої особи за допомогою електронного цифрового підпису (ЕЦП).

9 серпня, ПФУ презентував сервіс призначення пенсії в «один дотик», що є першим етапом впровадження системи «Е-пенсія»[40].

Новий сервіс дозволяє призначити пенсію за одне відвідування сервісного центру, попередньо подавши заяву та усі необхідні документи через вебпортал електронних послуг Фонду.

Призначення пенсії в «один дотик» є однією зі складових частин системи надання послуг у сфері пенсійного забезпечення в електронній формі («Е-ПЕНСІЯ»), що реалізується ПФУ і включає заходи з переведення в електронну форму надання послуг та організації обміну даними з державними реєстрами для зменшення паперового документообігу при наданні послуг.

Впровадження такої системи спрощує взаємодію громадян з ПФУ, дозволяє зменшити витрати часу осіб, які звертаються за призначенням пенсії, забезпечує максимально комфортні умови для отримання послуг, не виходячи з дому.

Наступний етап впровадження системи «Е-ПЕНСІЯ» – створення мобільного додатка, що дозволить отримати доступ до ресурсів Порталу з мобільних пристроїв (смартфону чи планшету) [13].

Для того, щоб скористатися послугою «пенсія в один дотик», необхідно:

- авторизуватися в особистому кабінеті на веб-порталі за допомогою електронного цифрового підпису;
- у розділі особистого кабінету «Заява на призначення пенсії» завантажити весь пакет відсканованих документів, необхідних для призначення пенсії;
- підписати звернення електронним цифровим підписом та надіслати його до підсистеми «Звернення».

В подальшому, громадяни, зможуть на веб-порталі отримувати повідомлення про надходження, прийняття документів до розгляду, перебіг їх опрацювання і про призначену пенсію.

ПФУ з вересня 2019 року починає впроваджувати у тестовому форматі новий електронний сервіс – мобільний додаток «Пенсійний фонд». Відтепер

громадяни мають можливість доступу до електронних сервісів Фонду у зручному форматі з мобільних пристроїв – смартфонів та планшетів [13].

Проєкт «Пенсійний фонд України у смартфоні»розроблено з метою реалізації розвитку системи надання електронних послуг «Е-пенсія» та забезпечує максимально зручну та оперативну взаємодію громадян з ПФУ [40].

Мобільний додаток «Пенсійний фонд» забезпечує:

- користування електронними послугами Фонду з мобільних пристроїв;
- доступ усіх працюючих (застрахованих осіб) до інформації, яка міститься в електронній обліковій картці соціального страхування, яка міститься у Реєстрі застрахованих осіб щодо анкетних даних, заробітної плати та інформації щодо надбаного страхового стажу;
- захист прав застрахованих осіб шляхом контролю за сплатою страхувальниками страхових внесків;
- доступ пенсіонерів до даних електронної пенсійної справи;
- оперативний доступ до Електронного реєстру листків непрацездатності;
- підвищення якості надання послуг.

Основні можливості:

- для застрахованих осіб – перегляд відомостей з Реєстру застрахованих осіб (анкетні дані, надана роботодавцем (страхувальником) інформація про заробітну плату, сплачені на користь особи страхові внески, набутий страховий стаж);
- для пенсіонерів – перегляд відомостей з електронної пенсійної справи;
- для всіх категорій:
- перегляд стану опрацювання звернень до Пенсійного фонду України, в тому числі прикріплених до звернень документів;
- верифікація документів, довідок, сформованих в особистому електронному кабінеті;
- одержання та перегляд повідомлень від ПФУ [40].

Найближчим часом будуть реалізовані наступні можливості:

- подання документів для призначення та перерахунку пенсій в один дотик (Е-пенсія);
- зміна параметрів інформування;
- запис на прийом у відділи обслуговування;
- перегляд електронних листків непрацездатності по застрахованій особі;
- подання запитів на формування електронних листків непрацездатності застрахованою особою;
- погодження щодо реєстрації електронних листків непрацездатності по зверненню страхувальників [40].

Використання сервісу вимагає наявності у користувача ключа кваліфікованого ЕЦП.

Нова система – це новий підхід до автоматизації технологічних процесів, які відбуваються в Пенсійному фонді при призначенні та виплаті пенсій. ЇЇ переваги:

- при призначенні та перерахунку пенсійних виплат система ставить за мету максимально вилучити суб'єктивний людський фактор, значно звузити часові рамки пенсійної виплати;
- автоматизація відповідальної роботи введення спеціалістом даних первинної документації за допомогою розроблених алгоритмів контролю, тобто максимально виключається введення некоректної інформації.

3.2. Напрямки та шляхи удосконалення державної політики України у пенсійному забезпеченні, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг

Органи Пенсійного фонду в умовах євроінтеграції активно розпочали реалізацію заходів, спрямованих на виконання «Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року», схваленої КМУ 14 вересня 2016 року.

Відповідно до якої чітко визначені основні напрямки для забезпечення європейських стандартів функціонування та надання послуг в пенсійному забезпеченні:

- підвищення продуктивності та якості обслуговування у сфері пенсійного забезпечення;
- вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду;
- впровадження новітніх технологій адміністрування в Пенсійному фонді, зміцнення та модернізація його інформаційних ресурсів і технічної бази, підвищення ефективності системи управління, перехід на електронний документообіг;
- підвищення рівня довіри населення до органів Пенсійного фонду [70].

Ведеться робота з покращення якості обслуговування громадян, удосконалення та розширення системи надання послуг, впровадження технології дистанційного доступу до матеріалів пенсійної справи і до інформації, якою володіє Пенсійний фонд в цілому, забезпечуючи при цьому захист персональних даних.

На мою думку, для покращення функціонування та надання послуг в пенсійному забезпеченні потрібно:

1. Розширити данні Реєстру застрахованих осіб, зокрема, щодо різних соціальних виплат та даних інших державних реєстрів.

2. Розширити категорії та числа громадян, яким видано електронне пенсійне посвідчення.

3. Розширити перелік послуг, що надаються через ВЕБ-портал електронних послуг ПФУ, шляхом його інтеграції із Єдиним порталом адміністративних послуг, та іншими інформаційними ресурсами.

4. Розширити кількість ОТГ, ЦНАПів, де надаються «пенсійні» послуги, створення агентських пунктів обслуговування.

5. Запровадити індивідуально-масове інформування громадян засобами мобільного зв`язку та електронною поштою щодо:

- призначення пенсії чи перерахунку пенсії;

- право на достроковий вихід або отримання інших переваг при оформленні пенсійних виплат;

- оперативна інформація про виплату пенсій;

- інформування про зміни пенсійного законодавства;

- створення системи попередження зловживань щодо застрахованої особи, зокрема при нарахуванні заробітної плати та оформленні трудових відносин.

6. Запровадити електронні системи реєстрації трудових відносин з використанням електронного свідоцтва соціального страхування.

7. Створити єдину автоматизовану систему управління та контролю за фінансами ПФУ, яка дозволить проводити постійний моніторинг ефективності використання коштів Фонду та проведення аналізу виявлених ознак тіньової зайнятості шляхом інформування громадян про їх набуті пенсійні права, стаж і заробіток.

В електронній пенсійній справі потрібно реалізувати можливість в автоматичному режимі заповнювати дані стосовно страхового стажу, заробітної плати з підсистеми персоніфікованого обліку, що дасть можливість пришвидшити процес призначення пенсій [70].

У разі надання довідок про заробітну плату за період до 01 липня 2000 року, спеціаліст з призначення заносить дані в електрону пенсійну справу вручну. Щоб удосконалити цей механізм, потрібно, розробити програмний продукт, який буде розпізнавати скан-копії, довідок про заробітну плату до 1 липня 2000 року та спеціаліст призначення, за допомогою цієї програми розпізнавати дані довідки і затягувати їх функціональною кнопкою «Завантаження даних з скан-копій» на сторінці «Заробіток».

Для того, щоб повноцінно працювала автоматизована централізована система призначення та виплати пенсій необхідно запровадити електронну реєстрацію послуг і відповідний електронний документообіг при їх наданні, оскільки велика кількість різних паперових реєстрів, передбачених порядком

ведення обліку, знижує ефективність використання часу, збільшує тривалість прийому, і, як результат, знижує якість обслуговування.

Ще одним нововведенням та удосконаленням системи ПФУ є запровадження діяльності «Школи майбутнього пенсіонера». Діяльність школи спрямована на обізнання людей передпенсійного віку, щодо можливості виходу на пенсію.

З метою кращого розуміння громадянами питань реалізації державної політики в сфері пенсійного забезпечення, визначених законодавством України та забезпечення інформаційної прозорості суб'єкти пенсійної системи повинні постійно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу. Інформаційна прозорість проведення змін пенсійної системи необхідна, оскільки успішний її хід можливий тільки при схваленні і активній участі всього суспільства [13]. Для забезпечення інформаційної відкритості пенсійної системи необхідно:

- постійно надавати громадянам широкої інформації щодо пенсійних фондів (передбачає проведення інформаційної кампанії серед населення для того, щоб домогтися його активності);

- систематично публікувати інформації про підсумки роботи суб'єктів пенсійної системи (в першу чергу про прибутковість, про пенсійні нагромадження, які забезпечують недержавні пенсійні фонди).

Сукупний ефект вдосконалення пенсійної системи полягає в підвищенні рівня пенсійного забезпечення населення за рахунок фінансової збалансованості і стійкості до впливу зовнішнього середовища діючих механізмів формування, обліку та реалізації пенсійних прав і характеризується соціальними (ступінь і форма соціальної нерівності в умовах реалізації пенсійного права, залученість працезайнятого населення в систему формування пенсійних прав) та економічними (фінансова автономності інститутів пенсійної системи, збалансованість фінансових потоків) складовими.

Економічний ефект полягає в зростанні рівня і якості життя населення; фінансової автономності інститутів системи пенсійного забезпечення; обґрунтованості методів та інструментів реалізації пенсійного забезпечення і страхування; збалансованості фінансових розподільно-накопичувальних потоків; фінансової стійкості.

Соціальний ефект полягає в соціальній стійкості суспільства; залученості працезайнятого населення у систему формування пенсійних прав; інформованості населення про соціальні програми.

Таким чином, в умовах постійного розширення інформаційних потоків і впровадження нових технологій в сферу інформатизації потреба в інформаційно-аналітичній діяльності значно зростає. Використовувати адекватні та прогнозовані рішення без інформаційно-аналітичної підтримки стає практично неможливо. В пенсійній системі можливості розвитку інформаційно-аналітичній діяльності як виділеного напрямку далеко не вичерпані. В міру зростання завдань інформаційно-аналітичні відділи можуть розширюватися і структуруватися. Перспективною видається розробка певних схем класифікації інформаційно-аналітичних продуктів, що буде сприяти оптимізації інформаційно-аналітичноїдіяльності [13, 70].

Ті важливі завдання, які в умовах Євроінтеграції та адаптації до законодавства ЄС, стоять перед ПФУ – це централізація та автоматизація функціональних процесів, побудова оптимальної структури, підвищення рівня обслуговування відвідувачів, модернізація інформаційних ресурсів і технічної бази, перехід на електронний документообіг – потребують від фахівців не тільки певних зусиль у роботі, фаховості, досконалого знання законодавчої бази і сучасних інформаційних систем, а й психологічної стійкості та емоційної рівноваги.

Висновок до розділу 3

Сьогодні швидкими темпами поширюється вплив міжнародних стандартів і норм, що регулюють надання адміністративних послуг (в тому числі послуг, що надаються Пенсійними фондами), реформаторських процесів, які відбуваються у цій сфері.

Вимоги сьогодення і соціально-економічні перетворення, орієнтація України на європейську та євроатлантичну інтеграцію вимагає від нашої держави здійснення програми широкомасштабних реформ, що мають на меті забезпечити наближення до відповідних стандартів.

Практичне впровадження змін у сфері пенсійного забезпечення громадян, ініційованих Урядом та ПФУ, супроводжується втіленням у життя низки важливих змін у принципах та якості обслуговування населення.

Основні принципи запровадження єдиних стандартів обслуговування:

- відмова від паперового документообігу при формуванні пенсійної справи;
- дистанційне обслуговування громадян;
- мінімізація людського фактору.

Запровадження новітніх інформаційних технологій і технічного переоснащення територіальних органів Пенсійного фонду України призведе до оптимізації адміністративних видатків, які будуть рефінансовані на модернізацію системи.

Таким чином, шляхи модернізації, в тому числі з урахуванням новітніх інформаційних технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, ефективних організаційних та структурних рішень, впровадження і розвиток ринкових елементів обслуговуючої інфраструктури та механізмів громадського контролю, потрібні для забезпечення у Пенсійному фонді європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності, оптимізації рівня адміністративних видатків.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу наукових і нормативних джерел, безпосередніх спостережень вирішено актуальне науково-прикладне завдання, що полягає в подальшому удосконаленні пенсійного забезпечення України з урахуванням його адаптації до європейських стандартів та світового досвіду з дотриманням принципу соціальної справедливості.

1. Визначено сутність пенсійного забезпечення України, а саме проаналізовано сутність пенсійної системи та пенсійного страхування, основою яких є пенсії. Визначено, що пенсійне забезпечення є комплексом законодавчих, економічних, соціальних і морально-психологічних гарантій особам похилого віку, завдяки яким створюються рівні умови для усіх членів суспільства, що забезпечують соціально прийнятну якість їх життя. З'ясовано, що пенсійне забезпечення є функціональною системою (система напрямків діяльності), з іншого – інституціональною (система інститутів, що її забезпечують).

2. Проаналізовано нормативно-правові засади впровадження європейських стандартів у пенсійному забезпеченні України, та визначено, що метою створення системи європейських соціальних стандартів є моніторинг рівня життя населення для досягнення рівня розвитку європейських країн, у процесі здійснення соціальної політики. Відповідно до нормативних актів, пенсійне забезпечення в Україні є державною системою, основною складовою загальної системи соціального захисту населення, та попри розвинуту нормативно-правову базу, чинне законодавство в цій сфері потребує вдосконалення з урахуванням положень міжнародно-правових актів, світового досвіду та дотримання принципу соціальної справедливості.

Питання пенсійного забезпечення в Україні регулюються майже 30 законами та багатьма підзаконними актами, які запроваджують спеціальні умови пенсійного забезпечення і нерідко дублюють один одного. Тому

актуальним стає питання систематизації пенсійного законодавства, вироблення єдиних методологічних підходів до правового регулювання у сфері пенсійного забезпечення.

3. Досліджено пріоритетні напрямки політики ЄСв сфері пенсійного забезпечення, та визначено, що пріоритетними для ЄС є напрями стійкості та ефективності пенсійних систем, забезпечуючи літнім європейцям досить високі пенсії, якість життя та умови для активного довголіття.

4. Розглянуто основні напрями модернізації інституту пенсійної політики України на основі європейської моделі пенсійного забезпечення, та визначено, що основний напрямок модернізації інституту пенсійної політики України спрямований на реалізацію «Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року», метою якої є забезпечення європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності Пенсійного фонду (який реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, володіючи значним організаційно-кадровим потенціалом і розгалуженою інфраструктурою), а також оптимізації адміністративних видатків.

5. Проаналізовано поточний стан функціонування та розвитку надання послуг в пенсійному забезпеченні України, та визначено, що практичне впровадження змін у сфері пенсійного забезпечення громадян, ініційованих Урядом та ПФУ, супроводжується втіленням у життя низки важливих змін у принципах та якості обслуговування населення, таких як:

- відмова від паперового документообігу при формуванні пенсійної справи;
- дистанційне обслуговування громадян;
- мінімізація людського фактору.

«Стратегії модернізації та розвитку ПФУ на період до 2020 року» стала стартом щодо реалізаціїцих принципів впровадження європейських стандартів і надання послуг, здійснивши:

- впровадження заходів обслуговування громадян незалежно від місця їх реєстрації;

- впровадження єдиних стандартів і сучасної технології обслуговування за принципом «єдиного вікна» у відповідних залах (фронт-офісах) на рівні територіальної громади з подальшою обробкою пенсійної документації у відокремлених підрозділах (бек-офісах) та забезпечення надання консультативної допомоги громадянам щодо умов призначення (перерахунку) пенсій;

- впровадження електронних пенсійних справ і системи централізованого призначення, перерахунку та виплати пенсій на їх основі.

6. Визначено напрями удосконаленя державної політики України у сфері пенсійного забезпечення, щодо запровадження європейських стандартів надання послуг та запропоновано шляхи їх реалізації, а саме стосовно:

- підвищення продуктивності та якості обслуговування у сфері пенсійного забезпечення;

- вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду;

-впровадження новітніх технологій адміністрування в Пенсійному фонді, зміцнення та модернізація його інформаційних ресурсів і технічної бази, підвищення ефективності системи управління, перехід на електронний документообіг;

-підвищення рівня довіри населення до органів Пенсійного фонду.

Шляхи модернізації, особливо з урахуванням новітніх інформаційних технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян, ефективних організаційних та структурних рішень, впровадження і розвиток ринкових елементів обслуговуючої інфраструктури та механізмів громадського контролю, потрібні для забезпечення у Пенсійному фонді європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аведян Л. Й. Аспекти розвитку системи соціальних послуг Пенсійного Фонду України // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2013. - № 9. - С. 197-201.

2. Антропов В. В. Социальная политика стран ЕС: новые вызовы и ориентиры // Труд и социальные отношения. – 2016. – №5. – С. 131-141.

3. Баранова В. Проблеми пенсійної реформи в Україні / В. Баранова // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2014. – № 10. – С. 15-25.

4. Баранова Н. Удосконалення соціальних стандартів у системі соціально забезпечення / Н. Баранова, Н. Поляк // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 2. – С. 21–25.

5. Бережна А. Проблеми фінансового забезпечення пенсійного фонду України // Вісник економічної науки України. – 2013. - № 2. – С. 12-17.

6. Борейко В. І. Вплив дефіциту пенсійного фонду на економічний розвиток України // Вісник економічної науки України. – 2019. - № 1. – С. 8-10.

7. Бюджетний кодекс України - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.rada.gov.ua.

8. Васильчак С. В. Сучасні проблеми реформування пенсійної системи в України / Васильчак С. В., Соловій С. Б. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2018. - № 7-8 (206-207). – С. 110-117

9. Верещак В. Пенсійне забезпечення в країнах Європейського Союзу / В.Верещак // Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: Мат-ли 13-ї регіон. науково-практичної конф. (19 травня 2016 р.), м. Дніпропетровськ. – С.149-152.

10. Вовчак І. С. Інформаційні системи та комп’ютерні технології в менеджменті: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-блаш, 2011. – 354 с.

11. Герасименко А. В. Роль государственного бюджета в финансовом обеспечении Пенсионной системы Украины // Вестник ВГУ. серия: Экономика и управление. - 2014. - № 1. – С. 12 – 16.

12. Гафарова К. Е. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні / К. Е. Гафарова // Академічний огляд. – 2011. – № 1 (34) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2011/1/4.pdf.

13. Головне управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/mk/.

14. Данилюк О. І. Теоретична сутність понять «пенсія» та «пенсійне забезпечення» / О. І. Данилюк // Науковий вісник НЛТУ України: наук. період. журнал. – 2012. – Вип. 22. – С. 256–261.

15. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку / Т. О. Дідковська // Форум права. – 2012. –№ 1. – С. 253–257.

16. Драбик О. М. Інноваційно – інформаційні технології розвитку пенсійної системи // Ефективна економіка. – 2018. - № 3. – [Електронне видання]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6749.

17. Європейська соціальна хартія (Переглянута): Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N 163 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 51 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062/page2.

18. Єрофєєнко Л. Правова характеристика відмінностей у пенсійному забезпеченні в країнах ЄС та Україні // Підприємство, господарство і право. – 2017. - № 11. - С. 75 – 78.

19. Женчак О. В. Розвиток пенсійного забезпечення та його вплив на економіку України на основі європейського досвіду // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – С. 278-287. - [Електронне видання]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua.

20. Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення // БІЗНЕС ІНФОРМ № 12. - 2014. С. 303-306 - [Електронне видання]. – Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-12_0-pages-303_306.pdf.

21. Зимовська Л. Деякі аспекти реформування системи пенсійного забезпечення в Україні // ВІСНИК КНТЕУ 2/2011. – С. 59-65.

22. Інституціональні зміни в ЄС після прийняття Лісабонського договору // Віче. – 2010. - № 12. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://veche.kiev.ua/journal/2063.

23. Калашнікова Т. В. Модернізація діяльності Пенсійного фонду України: стан та перспективи. – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – С. 398 -401.

24. Конституція України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua.

25. Котик О. В. Недержавні пенсійні фонди: сучасний стан та особливості функціонування // «Актуальные научные исследования в современном мире». - Выпуск 2 (34) ч. 2. – С. 27-32.

26. Креховецька Л. Г. Використання досвіду зарубіжних країн у створенні трирівневої пенсійної системи України. // Соціаотний захист – С. 123- 130. - [Електронний ресурс] Режим доступу: https://dse.org.ua/arhcive/14/13.pdf.

27. Криклій В. Еволюція становлення і розвитку західних систем пенсійного забезпечення // Економіка та держава. – 2010. – №2. – С. 90-91.

28. Линдюк О. А. Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства / О. А. Линдюк. – Вісник національної академії державного управління. – С. 290-298. - [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-38.pdf.

29. Люблін В. Д. Правовий статус Пенсійного фонду України в системі пенсійного забезпечення громадян України // Науковий вісник

ЛНУВМБТ імені С.З. Ґжицького Том 16 № 3 (60) Частина 5, 2014. – С. 286-290.

30. Мальований М. І. Стан та проблеми фінансового забезпечення системи пенсійного страхування України // Облік і фінанси, № 1 (63)’ - 2014. – С. 89-95.

31. Марцонь О. В. Сучасний стан солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні: показники діяльності та напрямки вдосконалення // Наука й економіка, 2014, № 1 (33). – С. 267-273.

32. Маслічук С. А. Фінансові аспекти реформування пенсійних систем / С. А. Маслічук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 25. – С. 119-124.

33. Медведчук О. О. Реформування системи пенсійного забезпечення в Україні // Економіка та держава. – 2009. – № 3. – С. 58-60.

34. Минюк О. Ю. Пенсійна реформа в Україні: реалії та вимоги сьогодення / О.Ю. Минюк, Д.І. Минюк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2017. - № 1. - С. 103 - 109. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_17.

35. Мних М. В. Пенсійне забезпечення в Україні на перехідному етапі членства в ЄС // Економіка і Фінанси. – 2016. - № 3. – С. 31-39.

36. Національна комісія що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua.

37. Онишко С. В. Потенціал розбудови пенсійної системи в Україні у контексті зниження ризиків державних фінансів / С. В. Онишко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 248 – 257.

38. Основи законодавства України про загальнообовязкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР // [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua.

39. Павлів В. В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення // Економічний вісник Донбасу. – 2012. - № 2 (28). – С. 60-65.

40. Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua.

41. Петренко Т. Звітність до Пенсійного фонду через Інтернет: ще майбутнє або вже сьогодення? // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – №5. – С. 32.

42. Петрушка О. В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні / О. В. Петрушка, Ю. В. Баніт // Наука й економіка. - 2015.- № 1 (37). - С. 19-27.

43. Пінчук Н. С. Інформаційні системи і технології в маркетингу: Навч. посібник. Пінчук Н. С., Галузинський Г. П, Орленко Н. С.– К.: КНЕУ, 2014. – 328 с.

44. Погоріла І. І. Проблеми пенсійного забезпечення в Україні / Погоріла І. І., Сокровольська Н. Я. // Гроші, фінанси і кредит. – 2016. - Випуск 8. – С. 202-204.

45. Пономаренко В. С. Інформаційні системи і технології в економіці: Посібник для студентів вищих навчальних закладів, за редакцією В. С. Пономаренка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 544 с.

46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 6614 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

47. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017- III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

48. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

49. Про затвердження Порядку формування та подання органами Пенсійного фонду України відомостей про застраховану особу, що використовуються в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: Постанова правління Пенсійного фонду України від 10.06.2004 р. № 7-6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

50. Про заходи щодо поетапного впровадження у Пенсійному фонді автоматизованого персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.1998 р. №832 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

51. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 р. № 1965- XII -ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

52. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. №1057-IV-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. zakon.rada.gov.ua.

53. Про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України: Постанова Правління Пенсійного України від 30.07.2015 року № 13-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

54. Про основні напрямки реформування пенсійного забезпечення в Україні: Указ Президента України від 13.10.1998 р. №291/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https:// www. zakon.rada.gov.ua.

55. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

56. Про підвищення рівня пенсійного забезпечення: Постанова Кабінету Міністрів від 18.09.2004 р. №1215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

57. Про Положення про Пенсійний фонд України: Указ Президента України від 01.03.2001 року №121/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

58. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 року № 672-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

59. Про Управління Пенсійного фонду України в районах, містах і районах у містах: Положення Пенсійного фонду України від 30.04.2002 р. №8-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. zakon.rada.gov.ua.

60. Радзієвський О. У Пенсійному фонді глобальні зміни // Податкове планування. – 2010. – № 1/2. – С. 57-59.

61. Романченко В. С. Сравнительный анализ международного опыта развития пенсионных систем / В. С. Романченко // Вестник Международного института экономики и права. − 2015. − № 3 (20) – С. 58–73.

62. Руденко Я. П. Пенсійна реформа як базис становлення обов'язкового державного накопичувального страхування / Я. П. Руденко, В. А. Козирєв // Економіка та держава. - 2015. - № 7. - С. 87-90. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_7_21.

63. Рудик В. В. Стан реформування пенсійної системи в Україні / Рудик В. В., Олексієнко В. С. // Облік і фінанси. – 2016. - № 4 (74). – С. 106-113.

64. Савченко А. Модель пенсійного забезпечення // СХІД . – 2015. - № 8 (140). – С. 54-58.

65. Сидоренко А. В. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні // Економіка і Фінанси. - 2018. - № 2. – С. 99-107.

66. Сирота І. Право соціального забезпечення та гарантії здійснення соціального захисту / І. Сирота // Юридичний вісник. – 2017. - № 2. – С. 73-

78. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid2017 2 14.

67. Сычева К. В. Формирование стратегии развития системы пенсионного страхования в Украине // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2013. - № 10. – С. 239-246.

68. Сільченко С. Правове регулювання пенсійної реформи // С. Сільченко // Підприємництво, госп-во і право: наук.-практ. госп.-правов. журнал. – К.: 2010. – № 10. – С. 141–143.

69. Соловьев А. К. Пенсионная реформа: иллюзии и реальность : учеб. пособ. / А. К. Соловьев. –М. : Издательство РАНХиГС, 2011. –296 с.

70. Стратегія модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 р. № 672-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

71. Стратегія сталого розвитку – 2020: Указ Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015: консолідації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kadrovik01.com.ua/regulations/8450/466655.

72. Таряник О. М. Реформування пенсійної системи України // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. Таряник О. М., Фірсова В. М., Кобенко В. Г.– 2008. – № 5. – С. 332-335.

73. Товстиженко О. В. Солідарні аспекти необхідності реформування пенсійної системи України / Товстиженко О. В., Міхєєнко Т. В., Сіренко К. Ю. // Формування ринкових відносин в Україні – 2016. - № 112 (187). – С. 88-93.

74. Тонкопрядов Є. О. Системи пенсійного забезпечення в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою // Економіка розвитку (Economics of Development). - 2013. - № 4 (68). – С. 32-36.

75. Третяк Д. Д. Оцінка стану та необхідність реформування діяльності Пенсійного фонду в Україні // Економіка і Фінанси 2015 - № 10. - С. 58-69.

76. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

77. Усачова Т. Фонд забезпечує вільний доступ громадян до інформації // Пенсійний кур'єр. – 2010. – №4. – С. 63-64.

78. Фещук В. Пенсійна реформа в Україні: фінансово-правовий аспект // Право України. – 2006. – №9. – С. 94-97.

79. Харлашин Ф. О. Международный опыт организации финансового механизма пенсионных систем и его применение в России // Финансы и кредит. – 2010. № 9 (393). - [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnyy-opyt-organizatsii-finansovogo-mehanizma-pensionnyh-sistem-i-ego-primenenie-v-rossii.

80. Центри надання адміністративних послуг: створення та організація діяльності. Практичний посібник, вид. 2-ге, доп. і доопрац./ [Бригилевич І. І., Ванько С. І., Загайний В. А., Коліушко І. Б., Курінний О. В., Стоян В. О., Тимощук В. П., Шиманке Д.] / За заг. ред. Тимощука В. П. – К., СПД Москаленко О. М., 2011. – 432 с.

81. Шатравка О. О. Аналіз умов введення в Україні накопичувальної системи пенсійного забезпечення // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2013. - № 6. - С. 265-269.

82. Шимко Я. Р. Підходи до нормативно-правового регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів // Науковий вісник Ужгородського Університету. – 2019. - Випуск 1 (53). Серія Економіка. – С. 193-201.

83. Яшник Л. Г. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Yashnyk.pdf.

84. Employment, Social Affairs & Inclusion. - https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752.

85. Holzmann, Robert, and Edward Palmer, eds. 2005. Pension Reform through NDCs: Issues and Prospect for Non-Financial Defined Contribution Schemes. Washington, DC: World Bank.

86. Palmer E. (eds.) (2006). Pension Reform: Issues and Prospects for Non- Financial Defined Contribution (NDC) Schemes. P. 449-466.

87. Rubin Michael B. Beyond Paycheck to Paycheck: A Conversation About Income, Wealth, and the Steps in Between (Total Candor) Paperback - July 12, 2010.

88. State pensions abroad https: //europa.eu/youreurope/citizens/work/retire-abroad/state-pensions-abroad/index_en.htm.

ДОДАТОК А

Таблиця 1.1

Тлумачення дослідниками поняття «пенсійне забезпечення»

Автор	Визначення
І. Берінцева	Система соціально-політичних та економічних відносин в рамках проведеної державою соціальної політики, які забезпечують соціальний захист громадян, котрі не мають можливості продовжувати свою трудову діяльність
Т. Дідковська	Забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, яке надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету
А. Казанчан	Вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам в зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством.
Б. Умурзаев	Сукупність економічних відносин з приводу виробництва і розподілу в грошовій формі частини новоствореного продукту, необхідного для задоволення потреб непрацездатних категорій населення суспільства
С. Єрошенков	Грошова форма матеріального забезпечення для людей, які стають непрацездатними в силу різних причин
«Пенсійний консультант»	Відокремлена частина національного доходу, яка має свою специфіку на відміну від інших частин тим, що вона спрямовується на створення нормальних життєвих умов для непрацездатних членів суспільства
О.Линдюк	Система матеріальної підтримки й обслуговування людей, які через об'єктивні причини не можуть мати належного доходу
С. Мельніков	Сукупність законодавчо визначених заходів, засобівта умов, створюваних та використовуваних державними та недержавними формаціями для досягнення інституційних цілей соціального захисту в частині пенсійного захисту населення.

ДОДАТОК Б

Таблиця 2.1.

ПЕРЕЛІК
індикаторів, на досягнення прогнозних значень яких
спрямована Стратегія модернізації та розвитку
Пенсійного фонду України на період до 2020 року

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
Рівень створення електронних пенсійних справ під час призначення пенсій, відсотків	100	
Рівень створення фронт-офісів та бек-офісів з обслуговування громадян за принципом “єдиного вікна”, відсотків	100	
Кількість створених агентських пунктів обслуговування громадян територіальними органами Пенсійного фонду із залученням національного оператора поштового зв’язку, банків та інших осіб	не менше ніж 5 банків, які проводять виплату пенсій та виявили бажання виконувати функції агентського пункту	всі банки, національний оператор поштового зв’язку, які проводять виплату пенсій та виявили бажання виконувати функції агентського пункту
Рівень задоволеності громадян якістю обслуговування, в тому числі через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України, та наданням адміністративних і соціальних послуг,	80 (середні цілі), 50 (малі цілі)	100 (великі та середні цілі), 60 (малі цілі)

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
відсотків		
Рівень впровадження технології індивідуально-масового електронного інформування громадян з питань пенсійного забезпечення через засоби мобільного зв'язку, електронну пошту тощо, відсотків	100 інформування громадян про призначення пенсії, розмір пенсії після перерахунку, набуті права у соціальному страхуванні	100 інформування громадян про призначення пенсії, кожну зміну розміру пенсійної виплати, набуті права у соціальному страхуванні, створення умов доступу до персональних даних особи у передбачених законом випадках
Розроблення плану заходів і налагодження взаємодії з органами ДФС, Держпраці, іншими контролюючими та правоохоронними органами щодо виявлення ознак тінізації заробітної плати	опрацювання та затвердження відповідного плану заходів	забезпечення взаємодії з відповідними органами*
Рівень зменшення кількості застрахованих осіб, яким страхувальники виплачують заробітну плату в розмірі, меншому від установленого законодавством мінімуму, відсотків	60 (середні цілі), 20 (малі цілі)	80 (великі цілі), 20 (малі цілі)
Розроблення законопроекту щодо впровадження механізму обов'язкового підтвердження територіальними органами Пенсійного	опрацювання та супроводження відповідного законопроекту	удосконалення відповідного механізму*

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
фонду з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування даних про факт роботи та заробітну плату особи для оформлення соціальної допомоги, пільг, банківських кредитів, операцій з нерухомістю тощо з використанням свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування		
Розроблення проекту акта щодо створення електронної централізованої системи реєстрації та обліку трудових відносин на базі реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування	опрацювання та супроводження відповідногопроекту акта	завершення оцифрування відомостей про трудову діяльність працівників*
Впровадження механізму доступу роботодавців, банків, підприємств, установ та організацій усіх форм власностідо персональних даних громадян у реєстрі застрахованих осіб та інших інформаційних системах Пенсійного	розроблення та впровадження механізму	забезпечення взаємодії з відповідними юридичними та фізичними особами*

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
фонду України з метою їх використання для обслуговування громадян (за їх згодою або у випадках та у порядку, встановлених законодавством у сфері захисту персональних даних)		
Рівень поінформованості та задоволеності застрахованих осіб якістю надання консультативної допомоги, відсотків	100 (великі цілі), 80 (середні цілі), 50 (малі цілі)	100 (великі цілі), 70 (малі цілі)
Рівень зменшення заборгованості за платежами до Пенсійного фондуУкраїни внаслідок впровадження додаткових механізмів, відсотків*	40 (великі цілі), 25 (середні цілі), 15 (малі цілі)	50 (великі цілі), 25 (малі цілі)
Прийом та обробка заяв, інших документів в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису	прийом та обробка документів в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису	прийом та обробка документів в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису
Рівень оцифрування архіву пенсійних справ, відсотків	20	100
Рівень запровадження модернізованого пенсійного посвідчення, відсотків	30*	100*
Впровадження єдиної централізованої системи	розробка та впровадження	охоплення технологією всіх фінансових потоків

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
аналітики та управління фінансами у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	технологій	бюджету Пенсійного фонду України
Рівень створення комплексної системи захисту інформації, відсотків	100	
Рівень створення та запровадження уніфікованого захищеного механізму інформаційної взаємодії із зовнішніми агентами, зокрема банками, державними органами, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, недержавними пенсійними фондами, страхувальниками, відсотків	100	
Рівень оновлення комп'ютерної техніки (оргтехніки, інших технічних засобів), відсотків	60	90
Рівень скорочення чисельності працівників у територіальних органах Пенсійного фонду, відсотків	10	15
Рівень довіри населення	100 (великі цілі),	100 (великі цілі),

Найменування індикатора	Значення індикатора	
	на близьку перспективу (2017 рік)	на середню перспективу (2020 рік)
до територіальних органів Пенсійного фонду, відсотків	80 (середні цілі), 50 (малі цілі)	80 (малі цілі)